

Juho Kuukasjärvi, Juhani Lukkarila

Maahanmuuttajien kokemuksia työ- ja elinkeinotoimistojen kotoutumispalveluista

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi

Sosiaaliala

Opinnäytetyö

7.4.2015

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Juho Kuukasjärvi ja Juhani Lukkarila Maahanmuuttajien kokemuksia työ- ja elinkeinotoimistojen kotouttamispalveluista 39 sivua + 1 liite Kevät 2015
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaaja(t)	Lehtori Aini Ronkainen
<p>Tässä opinnäytetyössä tutkittiin maahanmuuttajien kokemuksia Työ- ja elinkeinotoimistojen kotouttamispalveluista. Kotouttamispalvelut ovat lakisääteisiä palveluita, joita annetaan maahanmuuttajille. Niiden tarkoitus on helpottaa maahanmuuttajien sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, sekä auttaa maahanmuuttajia toimimaan täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä. Opinnäytetyössä selvitimme kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin miten kotouttamispalvelut ovat toimineet maahanmuuttajien näkökulmasta. Viitekehystenä tutkimuksessamme ovat kotoutuminen ja elämänhallinta.</p> <p>Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla seitsemää maahanmuuttajaa. Haastateltavat saavutettiin eri puolilta pääkaupunkiseutua toimineista kielikerhoista syksyn 2014 aikana. Haastattelumenetelmänä käytimme teemahaastattelua, jonka avulla pyrimme saamaan mahdollisimman tarkkoja kuvauksia maahanmuuttajien kokemuksista. Haastattelujen jälkeen keräsimme tulokset yhteen ja jaoinme ne teemoittelemalla erilaisiin, tekstistä nousseisiin teemoihin.</p> <p>Haastattelujen tuloksina esiin nousi sekä laajempia kotouttamispalveluita sivuavia teemoja, että yksityiskohtaisempia teemoja, jotka koskevat vain jotain tiettyä kotouttamispalvelua. Maahanmuuttajilla oli hyvin erilaisia kokemuksia ja asenteita kotouttamispalveluita kohtaan. Monissa esiin nousseissa teemoissa mielipiteet vaihtelivat maahanmuuttajien välillä suuresti. Haastateltavat olivat kokeneet samat asiat hyvin eri tavoin. Maahanmuuttajilta löytyi kuitenkin myös samankaltaisia kokemuksia palveluista, niiden hyödyllisyydestä ja tarpeellisuudesta.</p> <p>Kotouttamispalveluilla on vaikutusta maahanmuuttajien kotoutumiseen ja elämänhallintaan. Vaikutukset vaihtelevat maahanmuuttajien ja palveluiden välillä. Toiset palvelut ovat todella hyödyllisiä, kun taas toiset palvelut jäävät maahanmuuttajille epäselviksi funktioltaan. Vaikka maahanmuuttajien kokemukset palveluista ovat hyvin erilaisia, myös yhteisiä nimittäjiä löytyy. Esimerkiksi kielikurssien hyödyllisyydestä kaikki haastateltavat olivat samaa mieltä. Ongelmista huolimatta yleisesti ottaen kotouttamispalveluilla on myönteinen vaikutus maahanmuuttajien kotoutumiseen.</p>	
Avainsanat	maahanmuuttajat, kotouttamispalvelut, kotoutuminen, elämänhallinta

Author(s) Title	Juho Kuukasjärvi and Juhani Lukkarila TE Services Concerning Integration From Immigrants Point Of View
Number of Pages Date	39 pages + 1 appendix Spring 2015
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Aini Ronkainen, Senior Lecturer
<p>This thesis is about TE Services concerning the integration of immigrants. TE Offices have special services for immigrants, which are meant to make the integration process easier while helping immigrants be a part of the Finnish society. By using methods of qualitative research we strove to find out how these services work for the immigrants themselves. The context for this thesis is integration and life management/coping.</p> <p>Data for this study were collected by visiting different language clubs around Helsinki, and interviewing immigrants concerning their experiences. The focus was to find out how these services for integration had helped the immigrants. We used semi-constructed interviews as the basic method to acquire our results. After the interviews, we divided the results into different kinds of themes. The five different themes arose as we analyzed the data.</p> <p>Different kind of results emerged from the interviews. Some were wider, some more detailed. The results concerning the services varied very much. Immigrants being interviewed had different kind of experiences about the same services in most cases. However there were also a wide consensus among interviewees about some specific matters.</p> <p>The results lead to the conclusion that the TE Services are making a difference concerning the coping and integration of the immigrants. Some services are found useful, while others seem vague and unclear. Learning Finnish is highly prioritized by the immigrants, as it is found out to be the first step into the Finnish society. Despite all the problems the TE Services are helping the immigrants with their integration.</p>	
Keywords	immigrants, TE Services, integration, life management / coping

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Maahanmuutto ja maahanmuuttajan kotouttaminen	3
2.1	Työ ja elinkeinotoimistojen kotoutumispalvelut	4
2.2	Maahanmuutto Suomessa	5
3	Maahanmuuttajan kotoutuminen ja elämänhallinta	6
3.1	Kotoutuminen	6
3.2	Elämänhallinta yleisesti ja maahanmuuttajan elämässä	8
4	Haastattelut ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi	11
4.1	Tutkimustehtävä	11
4.2	Tutkimusmenetelmä	11
4.3	Teemahaastattelu	12
4.4	Haastattelujen käytännön toteutus	13
4.5	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja teemoittelu	15
5	Haastattelujen tulokset	17
5.1	Eri toimijoiden yhteistyö	17
5.2	Byrokratia ja nettipalvelut	18
5.3	Erilaiset kokemukset kotoutumissuunnitelmasta	19
5.4	Kielen opiskelu kotoutumisen helpottajana	21
5.5	Muulla hankittu ammattipätevyys Suomessa	23
6	Yhteenveto ja johtopäätökset	25
7	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	30
8	Pohdinta	33
	Lähteet	37
	Liitteet	
	Liite 1. Teemahaastattelun runko	

1 Johdanto

Opinnäytetyössämme käsittelemme maahanmuuttajien kotoutumispalveluita, joita työ- ja elinkeinotoimistot ympäri Suomen toteuttavat. Haastattelemme erilaisista taustoista Suomeen saapuneita maahanmuuttajia. Tutkimustehtävämme on tutkia maahanmuuttajien kokemuksia työ- ja elinkeinotoimiston kotoutumispalveluista ja selvittää miten ne ovat vaikuttaneet kotoutumiseen ja elämänhallintaan. Maahanmuutto Suomeen on kasvussa. Teemmekö tarpeeksi helpottaaksemme maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseseen yhteiskuntaan?

Suuret maailmanlaajuiset muuttoliikkeet eivät ole koskaan suuntautuneet Suomeen. Maantieteellinen ja geopoliittinen asema, muihin pohjoismaihin verrattuna alhainen taloudellinen kehitystaso, sekä suomalainen sisä- ja ulkopoliittikka ovat kaikki osaltaan vaikuttaneet maahanmuuton vähäisyyteen. (Saukkonen 2013: 86-87.) Nykyään maahanmuutto on kuitenkin Suomessa kasvava ilmiö. Vuonna 2013 Suomeen muutti kaikkiaan 31940 henkilöä, joka on suurin määrä Suomeen muuttaneita koko Suomen itsenäisyyden aikana (Muuttoliike 2013). Tätä ennen Suomessa on kuitenkin aina ollut erilaisia kieli- ja kulttuuriyhteisöjä. Jo viime vuosituhannen lopulla oli olemassa vähemmistöoikeuksien perinne, jolloin yhteiskuntamme etniseen monimuotoisuuteen kuului suomenkielisten, suomenruotsalaisten ja ortodoksien lisäksi muitakin pieniä vähemmistöryhmiä. (Saukkonen 2013: 91.) Vuonna 1997 valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen, jossa tavoitteeksi määriteltiin maahanmuuttajien tehokas kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan (Saukkonen 2013: 92). Tällä päätöksellä on ollut selkeä vaikutus maahanmuuttajien kotoutumiseen (VATT-työryhmä 2014: 42-43).

Kotouttamisella on huomattu olevan erittäin positiivisia vaikutuksia suhteessa maahanmuuttajien tulotasoon (VATT-työryhmä 2014: 43-46). Tavoitteenamme on saada maahanmuuttajien näkökulmasta tietoa kotoutumispalveluista, ja siitä, miten he ovat kokeneet niiden hyödyllisyyden oman elämänsä ja tulevaisuutensa kannalta. Maahanmuuttajista rajaamme pois esimerkiksi opiskelijat sekä ne turvapaikanhakijat, joihin kotoutumispalveluja ei kohdisteta.

Mediassa on kiinnitetty huomiota siihen, että suomalaiseen yhteiskuntaan voi olla haastavaa sopeutua sen monimutkaisen palvelujärjestelmän takia. Esimerkiksi töitä hakiessa

yhä useammin asiat on hoidettava internetissä, joka voi olla maahanmuuttajalle haastavaa heikon kielitaidon takia. Myös kielikursseille ilmoittautuminen, pankkiasiat sekä Kellassa asiointi on usein hoidettava internetissä, joka aiheuttaa ongelmia erityisesti köyhemmistä ja kouluttamattomista oloista saapuville maahanmuuttajille. (Kallunki 2014.) Siksi onkin tarpeellista miettiä, mitä yhteiskuntaamme saapuvat ihmiset saavat palveluistamme, ja miten heidän kokemustaan voisi parantaa.

Kotoutuminen on monimutkainen ja monitasoinen prosessi. Siihen kuuluu uusien asioiden ja toimintatapojen opettelua sekä vanhojen ja tuttujen asioiden taakse jättämistä. Maahanmuuttajan hyvinvoinnin kannalta on olennaista se kuinka hän ajan myötä löytää tasapainon vanhan ja uuden kulttuurin välillä. (Schubert 2013: 64.) Tämän tasapainon löytämiseksi tarvitaan toimivia kotoutumispalveluja, jotka auttavat maahanmuuttajaa löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa, ja auttavat elämänhallinnan saavuttamisessa. Elämänhallinnassa tärkeää on aktiivinen elämänhallinta, johon liittyy niin suunnittelua, omien valintojen rajoittamista kuin sosiaalisen tuen tarvettakin (Carver — Scheier — Weintraub 2006: 125 - 160). Kaikkea tätä voidaan tukea toimivien palvelujen avulla.

2 Maahanmuutto ja maahanmuuttajan kotouttaminen

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan henkilöä, joka muuttaa maasta toiseen. Se on yleiskäsite, joka tarkoittaa kaikkia eri perustein maahan muuttavia (Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä 2014). Yleensä tilastoissa ja tutkimuksissa maahanmuuttajalla tarkoitetaan sellaista henkilöä, joka aikoo pysyä Suomessa pysyvästi. Maahanmuuttaja-termillä voidaan tarkoittaa myös sellaista henkilöä, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka vanhemmat tai toinen vanhemmista on muuttanut Suomeen. (Maahanmuuttajat 2014.) Tässä työssä tarkoitamme maahanmuuttajalla kuitenkin niin sanottuja ensimmäisen polven maahanmuuttajia, eli ulkomaalaisena Suomeen eri syistä muuttaneita.

Suomessa syntyi 1990-luvun puolivälissä ajatus maahanmuuttajien aktiivisesta kotouttamisesta julkisen vallan toimesta. Maahanmuuttajien integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan nousi todella keskusteluun vuonna 1995, kun oli asetettu maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen toimikunta selvittämään asiaa. Toimikunnan mietintöjen johdolla säädettiin vuonna 1999 ensimmäinen laki kotouttamisesta. (VATT-työryhmä 2014: 42.) Lain keskeisiä tavoitteita on edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta sellaisilla toimenpiteillä, jotka auttavat saavuttamaan tärkeitä taitoja ja tietoa yhteiskunnassa toimimista varten (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999 § 7).

Tutkimuksessamme kartoitamme erilaisista lähtökohdista Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien kokemuksia työ- ja elinkeinotoimiston kotouttamiseen tähtäävistä palveluista. Tarkastelemme teemahaastattelun keinoin, ovatko haastateltavat saaneet lakisääteiset palvelut asianmukaisesti, ja miten he ovat kokeneet palvelut ylipäättään. Ovatko ne auttaneet kotoutumisessa ja ovatko ne lisänneet elämänhallintaa? Tarkoituksemme ei ole haastatella työntekijöitä palvelujen antamisesta, vaan selvittää integraation edistämistä maahanmuuttajien näkökulmasta. Haastattelujen tuloksia analysoidessamme haluamme myös ottaa esiin asioita joita työ- ja elinkeinotoimistojen palveluissa voisi kehittää.

Opinnäytetyön taustalla vaikuttavat kiinnostuksemme maahanmuuttajatyötä kohtaan ja yleisemmin kysymykset integraatiosta ja siihen liittyvistä ongelmista. Ovatko nykyiset kotouttamistoimet riittäviä? Maahanmuuttajilla ja heidän lapsillaan on toistaiseksi mennyt huonommin kuin kantaväestöllä. Hyvin suunnitellulla politiikalla on kuitenkin mahdollista

vaikuttaa siihen, mitä maahanmuutto tulee suomalaisille ja maahanmuuttajille tulevaisuudessa tarkoittamaan. (VATT-työryhmä 2014: 2-3.) Jokainen maahanmuuttaja, joka ei ole työllistynyt välittömästi saapuessaan Suomeen, pääsee kosketuksiin suomalaisen palvelujärjestelmän kanssa työ- ja elinkeinotoimiston palvelujen kautta. Työ- ja elinkeinotoimistossa käydään läpi lakisääteiset palvelut, alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma. Kotoutumissuunnitelman yhteydessä kartoitetaan myös maahanmuuttajan mahdolliset muut työllistymiseen vaikuttavat kyvyt, kuten koulutus ja aiempi ammattiosaaminen. (Alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma 2014.) Näin ollen on loogista haastatella erilaisista taustoista tulevia maahanmuuttajia nimenomaan työ- ja elinkeinotoimiston kotoutumispalveluista, ja niiden mahdollisista ongelmista ja hyvistä puolista.

2.1 Työ ja elinkeinotoimistojen kotoutumispalvelut

Työ- ja elinkeinotoimistot tarjoavat palveluja sekä työnantajille että työnhakijoille. Työnantajille palvelut tarkoittavat apua sopivan työntekijän löytämiseen. Työ- ja elinkeinotoimistot neuvovat asioissa, jotka liittyvät avoimen työpaikan täyttämiseen ja auttavat esimerkiksi työpaikkailmoituksen julkaisemisessa. (Löydä työntekijä 2014.)

Työnhakijalle palvelut on tarkoitettu auttamaan työmarkkinoilla. Kirjautuessaan työ- ja elinkeinotoimiston työnhakija-asiakkaaksi henkilö saa opastusta ja apua työnhaussa. Lisäksi apua voi saada esimerkiksi ammatinvalintaan ja kouluttautumiseen. Vaihtoehtoja kouluttautumiselle ovat muun muassa ammatillinen työvoimakoulutus, yrittäjäkoulutus sekä oppisopimuskoulutus. (Ammatinvalinta ja koulutus 2014.)

Maahanmuuttajille työ- ja elinkeinotoimistot tarjoavat tavallisten työllistymispalvelujen lisäksi kotoutumispalveluja. Näihin palveluihin kuuluvat maahanmuuttajan ohjaus ja neuvonta, alkukartoitus, kotoutumissuunnitelma ja kotoutumiskoulutus. (Maahanmuuttajien kotoutumispalvelut 2014.) Alkukartoituksella arvioidaan, millaisilla palveluilla maahanmuuttajan kotoutumista ja työllistymistä voidaan parhaiten tukea. Alkukartoitus voi sisältää esimerkiksi alkuhaastattelun, kielitaidon testauksen ja osaamisen kartoituksen. Kotoutumissuunnitelman maahanmuuttaja tekee yhdessä työ- ja elinkeinotoimiston tai kunnan viranomaisten kanssa. Suunnitelmassa maahanmuuttaja sopii yhdessä viranomaisten kanssa niistä palveluista joita hän tarvitsee kotoutumisen ja työnhaun tueksi. Myös kotoutumiskoulutuksesta, suomen tai ruotsin kielen koulutuksesta sekä muusta koulu-

tuksesta voidaan sopia kotoutumissuunnitelmassa. Lisäksi voidaan sopia myös työelämävalmiuksia edistävästä valmennuksesta. (Alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma 2014.)

2.2 Maahanmuutto Suomessa

Suomen maahanmuuttohistoria on verrattain nuori. Ulkomaan kansalaisten määrä pysyi pitkään reilussa kymmenessä tuhannessa. Suomi oli pitkään maastamuuttomaa, josta muutettiin etenkin Ruotsiin, Yhdysvaltoihin sekä Australiaan. Käännöksen maahanmuutossa tapahtui vasta 1970-luvulla, kun Suomi otti ensimmäiset pakolaiset vastaan Chilestä ja Vietnamista. Todellinen maahanmuuton kiihtyminen alkoi kuitenkin vasta 1980-luvun lopussa ja jatkui koko 1990-luvun ajan. Silloin entisen Neuvostoliiton alueilla asuville etnisesti suomalaisille suotiin paluumuuttajan asema. Myös Somalian ja entisen Jugoslavian kriisit kiihdyttivät muuttovirtaa Suomeen. (Perhoniemi — Jasinskaja-Lahti 2006: 11; Peltola — Metso 2008: 10.) Ulkomaalaisten määrä Suomessa kolminkertaistui 1990-luvulla. Nykyään Suomi on nettomaahanmuutossa voittaja, eli Suomeen muuttaa enemmän ihmisiä, kuin Suomesta muuttaa pois. (Henriksson 2000: 8; Muuttoliike 2013.)

Vaikka vuonna 2013 Suomeen oli tullut maahanmuuttajia kaikkiaan 213 maasta, on selkeä enemmistö kuitenkin tullut varsin harvasta lähtömaasta. Suuria maahanmuuttajaryhmiä ovat mm. venäläiset, ruotsalaiset, virolaiset, somalialaiset ja irakilaiset. Pääkaupunkiseutu on maahanmuuttajien keskuudessa suosituin alue, mutta maahanmuuttajia asuu myös muualla Suomessa. (Maahanmuuttajakeskittymiä on muuallakin kuin pääkaupunkiseudulla 2013; Perhoniemi — Jasinskaja-Lahti 2006: 12.) Vuonna 2013 ulkomailta Suomeen muutti yhteensä 31 940 ihmistä. Luku on itsenäisyyden ajan suurin. Kasvua edellisvuodesta on 660 henkeä. Suomesta pois muutti 13890 henkeä. (Muuttoliike 2013.)

3 Maahanmuuttajan kotoutuminen ja elämänhallinta

Kotoutuminen terminä otettiin käyttöön Suomessa 1990-luvulla. Se on suomenkielinen vastine yhteiskuntaan integroitumiselle ja se tarkoittaa maahanmuuttajan sopeutumista Suomeen. Käytännössä se on osallistumista työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltä ja kulttuuria säilyttäen. (Perhoniemi — Jasinskaja-Lahti 2006: 13.) Tässä opinnäytetyössä käytetään pääasiassa kotoutumis-termiä, mutta teorian kannalta tärkeä integraatio-termi on myös käytössä. Toinen tärkeä termi opinnäytetyössämme on elämänhallinta. Elämänhallinta on käsitteenä laaja. Yleisesti ottaen se tarkoittaa ihmisen kykyä hallita omia tekojaan kohdistetusti ja niin, että hän voi muuttaa konkreettisesti olosuhteitaan itselleen edullisemmiksi. (Keltikangas-Järvinen 2008: 255.) Käytämme elämänhallintaa terminä myös vastaamaan englanninkielistä sanaa ”coping”.

3.1 Kotoutuminen

Kotouttamisella tarkoitetaan Suomen lain mukaan kotoutumista edistäviä toimenpiteitä, jotka järjestetään viranomaisten taholta (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999 § 2). Maahanmuuttajan kanssa luodaan kunnassa kotouttamisohjelma, jossa sovitaan yhteistyöstä työvoimaviranomaisten, muiden viranomaisten ja Kelan kanssa. Ohjelmaa laadittaessa kuullaan niin maahanmuuttajaa, kunnan työvoimavastaavia, kansalaisjärjestöjä kuin kaikkia mahdollisia muitakin tahoja, jotka voivat olla kotouttamisessa mukana. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999 § 7.)

Kotoutuminen on maahanmuuttajan oma henkilökohtainen ja yksilöllinen prosessi, jolla tarkoitetaan vuorovaikutteista kehitystä yhteiskunnan ja yksilön välillä. Tämän kehityksen tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. (VATT-työryhmä 2014: 42.) Kotoutuminen on monimutkainen prosessi, johon kuuluu uusiin sääntöihin ja toimintatapoihin tutustuminen ja tottuminen, sekä vanhan, tutun jättäminen. Kotoutumisen onnistumiseen vaikuttaa oleellisesti se, kuinka hyvin maahanmuuttaja ajan myötä löytää sopivan tasapainon vanhan ja uuden kulttuurin välille. (Schubert 2013: 64.) On sekä maahanmuuttajien hyvinvoinnin että yhteiskunnan toiminnan kannalta kannattavaa, että uudet asukkaat sopeutuvat mahdollisimman onnistuneesti uuteen elämäänsä Suomessa (Perhoniemi — Jasinskaja-Lahti 2006: 13).

Akkulturaatio tarkoittaa maahanmuuttajien ja valtakulttuurin välistä vuorovaikutusta. Se on kaksisuuntainen ilmiö, jossa maahanmuuttajien ajattelu ja käyttäytyminen tasapainotelee uusien ja perinteisten tapojen välillä. Jatkuvassa kanssakäymisessä molemmat osapuolet muuttuvat. Kulttuurien välinen vuorovaikutus vaikuttaa molempiin suuntiin. Akkulturaatioprosessi muuttaa myös valtaväestön jäseniä. Usein kuitenkin yksi ryhmä dominoi toista ryhmää. (Perhoniemi — Jasinskaja-Lahti 2006: 22; Schubert 2013: 64-65.) Akkulturaatio on luonnollinen osa kotoutumista, sen tapa vaihtelee yksilöittäin.

Psykologi John Berryn mallissa kuvataan neljä erilaista akkulturaatiostrategiaa: *assimilaatio*, *separaatio*, *integraatio* ja *marginalisaatio*. Assimilaatioksi kutsutaan strategiaa, jossa maahanmuuttaja ei halua säilyttää entistä kulttuuriaan elämässään, vaan pyrkii jatkuvasti vuorovaikutukseen toisten kulttuurien kanssa. Separaatioksi kutsutaan tilannetta, jossa maahanmuuttaja haluaa pitää kiinni omasta alkuperäisestä kulttuuristaan ja välttää kontaktia muiden kulttuurien kanssa. Kun maahanmuuttaja on halukas sekä säilyttämään oman kulttuurinsa tavat, että kiinnostunut olemaan vuorovaikutuksessa muiden kulttuurien kanssa, on kyseessä integraatio. Viimeiseksi marginalisaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa maahanmuuttajalla ei ole joko mahdollisuutta, tai kiinnostusta säilyttää omaa kulttuuriaan, eikä myöskään halua kontaktiin muiden kulttuurien kanssa. Syyt marginalisaatioon liittyvät usein alkuperäisen kulttuurin häviämiseen ja syrjintään. (Berry 2006: 34-35.)

Edellä mainittujen akkulturaatiostrategioiden toteutuminen vaatii sitä, että ei-dominoiva ryhmä, maahanmuuttajat, ovat vapaita valitsemaan miten edetä kulttuurisissa suhteissaan. Tästä ei ole kyse silloin kun dominoiva ryhmä, kantaväestö, valvoo tai painostaa ei-dominoivaa ryhmää tai sen yksilöitä kulttuurisissa suhteissa. Etenkin integraatio vaatii toteutuakseen ei-dominoivan ryhmän vapaan valinnan sekä valtakulttuurin avoimuuden ja kulttuurisen moninaisuuden hyväksynnän. Integraatio vaatii molemminpuolista sopeutumista. Niin ei-dominoivan kuin dominoivankin ryhmän tulee hyväksyä kulttuurinen moninaisuus yhteiskunnassa. Lisäksi ei-dominoivan ryhmän tulee omaksua yhteiskunnan perusarvot, kun samalla dominoivan ryhmän tulee sopeuttaa kansalliset instituutiot, kuten esimerkiksi koulutus ja työmarkkinat vastaamaan paremmin kaikkien moninaisessa yhteiskunnassa elävien ryhmien tarpeita. (Berry 2006: 35-36.)

3.2 Elämänhallinta yleisesti ja maahanmuuttajan elämässä

Historiallisesti elämänhallintaa on käsitelty jo 70-luvulla. Perusteoksessaan *Health, stress and coping*, Aaron Antonovsky käsitti elämänhallinnan olevan esimerkiksi koherenssin tunnetta. Hän kuvaa koherenssin tunnetta sellaiseksi, joka antaa ihmiselle luotamuksen siitä, miten hänen sisäinen ja ulkoinen ympäristönsä toimii ennakoitavasti ja tarjoaa hyvät mahdollisuudet asioiden järjestymiselle juuri niin kuin on odotettu. (Antonovsky 1979: 123.) Suomessa elämänhallintaa on käsitelty tarkemmin mm. Kelan sosi-aali- ja terveysturvan katsauksessa vuodelta 1996. Lähtökohtana pidettiin, että autonomian saavuttaakseen henkilö tarvitsee sekä sisäistä kapasiteettia että ulkoisen oikeuden itsehallintaan. Itsehallinta koetaan siis osaksi autonomiaa, ja autonomiaa välttämättömänä henkilön kyvyille tehdä itsenäisiä valintoja elämässä, eli hallita elämäänsä. (Riikinen 1996: 18.)

Elämänhallinta tarkoittaa ihmisen uskoa siihen, että hän kokee voivansa vaikuttaa ympäröiviin olosuhteisiin ja omiin asioihinsa niin, että ne muotoutuvat hänelle itselleen suotuisammiksi. Hän myös pyrkii itse toiminnallaan muuttamaan olosuhteita itselleen edullisemmiksi ja helpommiksi, eli pyrkii konkreettisesti muuttamaan joko olosuhteet toisiksi, tai omaa suhtautumistaan olosuhteisiin. (Keltikangas-Järvinen 2008: 255.) Maahanmuuttajien kohdalla olosuhteiden ymmärtäminen ja niihin suhtautuminen voivat riippua siitä, ovatko maahanmuuttajat pakolaistaustaisia, vai esimerkiksi saapuneet maahan opiskellakseen tai suoraan töihin. Haluamme työmme osalta olla auttamassa maahanmuuttajia tässä vaativassa prosessissa.

Elämänhallinta käsitteenä on ns. "sateenvarjokäsite", eli sen alle mahtuu monenlaisia tulkintoja. (Poutanen 2000: 42). Se voi myös olla harhaanjohtava siinä suhteessa, ettei ihminen todellisuudessa voi hallita elämää. Termiä onkin käytetty myös sen takia, että se on trendikkäämpi kuin esimerkiksi "vastuun kantaminen" tai "tulevaisuuden järkevä suunnittelu", jotka olisivat kummatkin myös hyviä vaihtoehtoja viestimään elämänhallinnasta. (Keltikangas-Järvinen 2008: 253.) Koemme tärkeäksi, että maahanmuuttajat kokevat saavansa työ- ja elinkeinotoimiston palveluista mahdollisuuksia toteuttaa omaa elämäänsä. Voi olla, että ympäröivän yhteiskunnan lisääntyvä epävarmuus ja jatkuvassa muutoksessa eläminen korostavat tarvetta sille tunteelle, että on vapaa päättämään omaa elämäänsä koskevista asioista (Keltikangas-Järvinen 2008: 253). Tällöin on huolehdittava siitä, että vielä yhteiskunnastamme vain vähän tietävä maahanmuuttaja saa avaimet käteen omaan elämänhallintaansa.

Yksityiskohtaisemmin elämänhallintaa ovat tutkineet psykologit Charles S. Carver, Michael F. Scheier ja Jagdish Kumari Weintraub, jotka ovat vuonna 2006 julkaistussa tutkimuksessaan luoneet oman kokonaisuuden elämänhallinnan käsittelyyn. (Carver — Scheier — Weintraub 2006: 127.) He loivat vanhempien mittarien pohjalta uusia mittareita arvioida ihmisten reagointia elämäntilanteisiin ja stressitekijöihin. Näistä kolmesta toista skaalasta valitsimme viisi, jotka erityisesti koskettavat maahanmuuttajia.

Viisi tärkeää elämänhallinnan tekijää ovat aktiivinen elämänhallinta, suunnitelmallisuus, omaa toimintaa rajoittava elämänhallinta, sosiaalisen tuen etsiminen liittyen välineellisiin asioihin, sekä sosiaalisen tuen etsiminen liittyen tunteellisiin asioihin. (Carver ym. 2006: 128-129.)

Aktiivinen elämänhallinta on ongelmaan suhtautumista siten, että ottaa selkeitä askeleita poistaakseen tai muuttaakseen stressitekijän vaikutuksia. Aktiivinen elämänsä hallitsija yrittää parantaa omaa suoriutumistaan, jakaen ongelmat askelemaisiiin osioihin. (Carver ym. 2006: 128.) Tähän voidaan maahanmuuttajien kohdalla laskea esimerkiksi aktiivinen suomen kielen kursseille osallistuminen, jolla poistetaan kommunikatiivisten stressitekijöiden vaikutusta. Myös aktiivinen työn hakeminen auttaa poistamaan toimeentulon ongelman, ja samalla poistamaan yhteiskunnallisen osattomuuden tunnetta.

Toinen tärkeä psykologien esille nostama asia on suunnittelu. Suunnittelu tässä kontekstissa tarkoittaa toimintastrategioiden kehittelyä, tietynlaisten askelten ottamisen suunnittelua ja sitä, miten suhtautua ongelmaan. Suunnitelmallisuus toimii eri vaiheessa kuin aktiivinen elämänhallinta, siinä missä aktiivisessa elämänhallinnassa toimitaan elämänhallinnan vaiheessa, toimii suunnittelu tätä vaihetta ennen. (Carver ym. 2006: 128.) Suunnitelmallisuus toisaalta maahanmuuttajien näkökulmasta vaatii jo jonkinlaista ymmärrystä suomalaisesta yhteiskunnasta ja hyvinvointivaltion järjestelmästä, jossa on otettava huomioon monenlaisia muuttujia. Tässä suhteessa suunnitelmallisuutta varmasti näkyikin vain niissä maahanmuuttajien ryhmissä, joissa on kapasiteettia ymmärtää monimutkaisia järjestelmiä.

Tärkeä stressinhallintamenetelmä on myös toimintaa rajoittava elämänhallinta, joka on usein unohdettu elämänhallinnassa. Se tarkoittaa sopivan tilanteen odottamista ja omien tulevaisuuden suunnitelmien toteuttamisen odottamista ja suuntaamista oikeaan hetkeen. Tärkeää on siis itsensä rajoittaminen päästäkseen hyvään lopputulokseen. Tässä suhteessa rajoittaminen on sekä aktiivinen että passiivinen elämänhallintamenetelmä,

sillä siinä sekä pyritään tehokkaasti vastaamaan ongelmaan että olemaan toimimatta ennen kuin aika on kypsä. (Carver ym. 2006: 128.) Maahanmuuttajan näkökulmasta esimerkiksi systeemiin tottuminen niin, ettei odota jatkuvasti jotain uutta, vaan osaa suhtautua muutokseen sen vaatimalla tavalla, on tärkeää. Myös suomalainen yhteiskunta on selkeästi sellainen, joka odottaa jäseneltään kykyä suhteuttaa oma oleminen toisten kontekstiin. Itse asiassa koko palvelujärjestelmässä toimimiseen vaaditaan sen ymmärtämistä, millaista tukea ja millaista apua hakea, missä vaiheessa. Oman toiminnan rajoittamisesta voi siis olla hyötyä keskellä järjestelmää, jota on osin kritisoitu jähmeäksi ja hitaaksi.

Ihmiset voivat etsiä sosiaalista tukea monenlaisilla tavoilla, ja tässä tapauksessa käsitellään kahta erilaista tapaa. Toinen näistä on instrumentaalisen sosiaalisen tuen hakeminen. Tässä tilanteessa haetaan tukea, neuvoja ja tietoa. Tässä suhteessa maahanmuuttaja on selkeästi suhteessa työ- ja elinkeinotoimistoon ja muihin palveluihin. Toisaalta sosiaalista tukea voi hankkia myös tunteisiinsa. Tunteisiin perustuvan sosiaalisen tuen antaminen on ongelmallinen elämänhallintamenetelmä, mutta tätä yksilöt toteuttavat selkeästi paljon. Ongelmalliseksi sen tekee ihmisen tapa suhtautua elämäänsä. Esimerkiksi sosiaalista tukea voi tarvita kyetäkseen käsittelemään kuolemantapauksen ja vähitellen päästääkseen tapahtumasta yli. Kuitenkin tunteisiin keskittyminen voi olla vahingollista yksilön kehittymisen kannalta, ja ongelmakeskeiset ajattelutavat eivät välttämättä tue elämänhallintaa suuremmassa mittakaavassa. (Carver ym. 2006: 129.) Maahanmuuttajat voivat kokea, että työntekijät eivät ole tarpeeksi tunteella mukana heidän asioissaan. Toisaalta tunteiden tukeminen voi auttaa selviytymään vaikean ja uudenlaisen prosessin keskellä.

4 Haastattelut ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Tässä luvussa käsittelemme tutkimustehtäväämme, sekä siihen liittyviä tutkimus- ja analyysimenetelmiä. Kuvaamme aineiston keruussa käyttämäämme haastattelumenetelmää, sen miten päädyimme haastattelukysymyksiimme, ja yksityiskohtaisesti sen, miten toteutimme haastattelumme käytännössä.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen kohderyhmä, tutkimustapa ja maahanmuutto isona teemana valikoituivat työmme kulmakiviksi jo hyvissä ajoin opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa. Kuitenkin lopullisen tutkimustehtävän määrittäminen vaati aikaa. Tutkimustehtävän pohtimisessa ja tarkentamisessa meitä auttoi erityisesti Suomen punaisen ristin työntekijä Doinita Negruti, jonka kanssa pohdimme tutkimuksen asetelmaa. Tutkimustehtävä muovautui lopulliseen muotoonsa pikkuhiljaa prosessin aikana. Haasteena oli keksiä tarpeeksi tarkka aihe ja siihen sopivat teoriat, joiden kautta tehdä johtopäätöksiä haastattelujen tuloksista.

Lopulta tutkimustehtäväksi muodostui maahanmuuttajien kokemusten tutkiminen työ- ja elinkeinotoimistojen kotoutumispalveluista. Tarkoituksemme on nostaa esiin nimenomaan maahanmuuttajien omaa näkökulmaa palveluista. Haluamme selvittää, millainen rooli, jos jokin, näillä palveluilla on ollut maahanmuuttajan kotoutumisessa. Ovatko ne lisänneet maahanmuuttajien kokemusta elämänhallinnasta uudessa kulttuurissa?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ovat keskiössä tutkittavien subjektiiviset näkökulmat ja kokemukset. Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tutkimussuunnitelma elää ja muuttuu tutkimuksen edetessä. Siinä ei keskitytä tutkittavien määrään, vaan laatuun. Tutkittavia tapauksia pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. (Eskola — Suoranta 2008: 14-18.)

Aineiston keruu tapahtui teemahaastatteluilla, jotka toteutettiin kielikerhoissa eri puolilla Helsinkiä. Haastatteluissa kysyimme haastateltavien kokemuksista työ- ja elinkeinotoimistojen kotoutumispalveluista. Olivatko he saaneet lain määrittämät kotoutumispalvelut asiallisesti? Oliko palveluista ollut apua kotoutumisessa? Olivatko ne lisänneet elämän-

hallintaa? Kohderyhmänämme olivat aikuiset maahanmuuttajat, jotka saivat vastata englanniksi tai suomeksi. Nauhoitimme haastattelut ja litteroimme ne luettavaan muotoon. Haastattelujen tulosten analysoinnissa ja johtopäätöksissä käytimme hyväksi niin kirjallisuutta kuin lakeja ja asetuksiakin, jotka liittyvät elämänhallintaan ja kotouttamiseen.

4.3 Teemahaastattelu

Aineistonkeruumenetelmänä toimi teemahaastattelu. Teemahaastattelun tärkein perusta on, että tiedetään haastateltavan kokeneen jonkin tietyn tilanteen (tässä tapauksessa saaneen työ- ja elinkeinotoimiston kotoutumispalveluja). Toiseksi tärkeintä on, että haastattelija on perehtynyt tutkittavaan ilmiöön, ja tuntee ilmiön osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. Sisällön- tai tilanneanalyysin perusteella haastattelija on päätenyt tiettyihin oletuksiin ja lähtökohtiin suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Tämän alustavan työn pohjalta kehitetään haastattelurunko, jota käytetään haastattelujen tekemisessä. Teemahaastattelussa kysymykset ovat kuitenkin vain ohjenuorana, eikä niitä seurata orjallisesti. Haastattelu koskee haastateltavan subjektiivisia kokemuksia tilanteista, joita on ennalta analysoitu. Teemahaastattelussa tärkeintä eivät ole yksityiskohtaiset kysymykset, vaan se, että haastattelu etenee tiettyjen teemojen mukaan. (Hirsijärvi — Hurme 2008: 47-48.)

Vaikka teemahaastattelu avoimuudessaan onkin puolistrukturoitu ja lähellä syvähaastattelua, ei teemahaastattelussakaan voi kysyä aivan mitä tahansa. Teemahaastattelussa pyritään saamaan tutkimusongelman kannalta merkityksellisiä vastauksia. Haastattelun etukäteen valitut teemat liittyvät tutkimuksen viitekehukseen, eli teoriaan ja käsitteisiin. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 75.) Teemahaastattelun runkoa tehdessä johdimme kysymyksiä kotoutumisesta ja elämänhallinnasta pyrkien pitämään kysymykset suhteellisen avoimina.

Haastattelun alkuun sijoitimme kysymyksiä, jotka eivät vielä liity tutkimuksen teoriaan. Haastattelurungon ensimmäisen osan, Tutkimuksen esittely, teimme haastateltavaa varten ja siinä esitellään tutkimusta ja tutkimuskäytäntöjä. Toinen osa, Taustatietoa maahanmuuttajasta, sisältää spesifejä kysymyksiä, joilla pyrimme saamaan tietoa haastateltavan taustoista ja elämäntilanteesta. Kolmannen ja neljännen osan sidoimme tutkimuksen teoriaan, elämänhallintaan ja kotoutumiseen.

Kolmannessa osassa teemaksi valitsimme palvelut. Palveluja koskevilla kysymyksillä pyrimme saamaan tietoa maahanmuuttajan elämänhallinnasta ja siitä kuinka kotoutumispalvelut tukevat elämänhallintaa. Yksilön elämänhallinta on hyvällä tasolla, jos hän kokee, että voi omilla päätöksillä ja teoillaan vaikuttaa omaan tilanteeseensa ja siihen mitä hänelle tapahtuu (Keltikangas-Järvinen 2008: 255). Halusimme palveluja koskevilla kysymyksillä selvittää, ovatko ne edistäneet maahanmuuttajien elämänhallintaa. Vältimme tarkoituksella suoraa kysymystä siitä, miten haastateltava kokee oman elämänhallintansa. Avoimilla kysymyksillä halusimme varmistaa, että saamme subjektiivisia ja laajoja vastauksia aiheesta.

Teemahaastattelun neljänteen osaan, Kysymyksiä Suomesta, valitsimme aiheeksi kokemukset suomalaisesta yhteiskunnasta. Näillä kysymyksillä pyrimme saamaan haastateltavan kertomaan kokemuksia liittyen omaan kotoutumiseensa. Kotoutuminen on yksilöllisesti vaihteleva prosessi. Siihen kuuluu uusiin asioihin ja tapoihin tottumista, ja vanhan, tutun jättämistä. Keskeistä on se, kuinka maahanmuuttaja löytää tasapainon vanhan ja uuden kulttuurin välillä. (Schubert 2013: 64.) Halusimme suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria käsittelevillä kysymyksillä saada persoonallisia vastauksia liittyen kotoutumisen prosessiin ja kulttuurien tasapainoon.

Vaikka teemahaastattelussa on ennalta määrätty aihepiirit, puuttuu siitä kuitenkin täysin strukturoidulle haastattelulle ominainen tarkka suunnitelma, jossa kysymysten muoto ja järjestys on tarkkaan määritelty. Haastattelijan tehtävä on pitää huoli siitä, että päätetyt aihepiirit käydään haastattelun aikana läpi. Yhden aihepiirin käsittelyyn käytetty aika voi vaihdella haastattelusta toiseen. Yhdellä haastateltavalla voi olla enemmän sanottavaa toisesta aiheesta, toisella enemmän jostain muusta aiheesta. Tärkeää teemahaastattelussa onkin se, että sen avoimuuden ansiosta haastateltava pääsee halutessaan puhumaan vapaasti. (Eskola — Suoranta 2008: 86-87.) Teemahaastattelun aihepiirejä kirjoittaessa pyrimme siihen, että vaikka elämänhallintaa ja kotoutumista käsitellään omissa osioissaan, olisivat ne myös limittäisiä teemoja ja voisimme saada niitä käsitteleviä vastauksia missä tahansa haastattelun vaiheessa.

4.4 Haastattelujen käytännön toteutus

Saimme idean haastattelututkimukseen seurattessamme yleistä keskustelua maahanmuuttajista ja heidän oikeuksistaan sekä asemastaan Suomessa. Aiheemme kehittyi ny-

kyisen kaltaiseksi keskustellessamme Suomen Punaisen Ristin Helsingin yksikön monikulttuurisuustoiminnan kehittäjän, Doinita Negrutin, kanssa. Hänen ohjeistuksellaan lähdimmekin kiertämään erilaisia Helsingin sisällä toimivia, vapaaehtoistoiminnalla pyöritettyjä kielikursseja.

Kielikursseja järjestetään maahanmuuttajille monien eri tahojen toimesta. Helsingin kaupungin kielikurssit ovat maksullisia ja ovat virallista opiskelua. Niiden lisäksi kirjastoissa pidetään vapaaehtoisvoimin myös kielikerhoja, joiden tarkoitus on kehittää keskustelemalla suomen kielen arkisempaa käyttöä. Myös Suomen Punainen Risti järjestää erilaisia keskustelukerhoja pääkaupunkiseudulla. Kielikerhoissa kokoonnutaan vaihtelevin kokoisin ryhmin keskustelemaan erilaisista teemoista, tai vain maahanmuuttajien kokemuksista ja ongelmista suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan keskellä.

Ensin vierailimme Suomen Punaisen Ristin kielikerhossa Punavuorella, Betania International Clubissa 13.10.2014. Astuimme sisään kerhotilaan, jossa meidät vastaanottivat neljä työntekijää ja kaksi asiakasta, joilla oli jo kokemusta kielikerhoista. Tällä kertaa Betania International Clubissa ei ollut paras mahdollinen tilanne osanottajien suhteen. Onneksi kuitenkin löysimme yhden asiakkaan kautta linkin toiseen Suomen Punaisen Ristin ylläpitämään kielikerhoon, Papupataan, joka toimii Forum-kauppakeskuksen lähistöllä Helsingin keskustassa.

Papudassa esittelimme ensin itsemme työntekijöille, ja kerroimme olevamme tulleet haastattelemaan maahanmuuttajia. Heiltä hyväksynnän saatuaamme esittelimme itsemme myös itse asiakasryhmälle, ja saimmekin sovittua haastattelujen järjestämisestä seuraavalle kerralle 28.10. Silloin haastatteluihin osallistui neljä ihmistä, ja aineiston keruun lisäksi haastattelut toimivat osittain myös teemahaastattelun tekemisen opiskeluna. Jo tässä vaiheessa kävi selväksi, että olisimme tekemisissä hyvin monenlaisista taustoista Suomeen saapuneiden ihmisten kanssa..

Suomen Punaisen Ristin palveluiden jälkeen päätimme katsastaa kaupungin kirjastojen kielikerhoja. Ensimmäiseksi suuntasimme Kannelmäen kirjastoon 19.11. Kun saavuimme huoneeseen, jossa kielikerhoa pidettiin, tapasimme kaksi työntekijää ja yhden asiakkaan. Työntekijät ihmettelivät pientä osallistujamäärää, mutta tätä yhtä asiakasta pääsimme myös onnistuneesti haastattelemaan. Tämäkin haastattelu vei opinnäytetyötämme eteenpäin, ja oli arvokas osa aineistoa tutkimustamme varten.

Viimeiset neljä haastattelua keräsimme saman illan aikana 3.12. Pasilan kirjastossa, jonka kielikerhoon oli kokoontunut kymmeniä maahanmuuttajia eri puolilta maailmaa. Esitimme pyyntömme saada haastatella maahanmuuttajia heidän kokemuksistaan, ja saimmekin heti kiinnostuneita lähtemään haastatteluihin mukaan.

Jokainen haastattelu tehtiin samojen kysymysten pohjalta. Haastattelujen aikana vastaukset saattoivat kuitenkin käsitellä monenlaisia eri aiheita, emmekä pyrkineet pitämään haastattelurungosta orjallisesti kiinni. Saimme kuitenkin useimmiten jokaiseen kysymykseemme vastauksen. Pyrimme myös haastattelutilanteissa luonnollisuuteen. Maahanmuuttajan oman äänen kuuleminen oli meille tärkeä tavoite, emmekä halunneet riskeerata sen kuulematta jäämistä.

Haastattelujen aluksi esittelimme itsemme, koulutustaustamme, ja haastattelujen käyttötarkoituksen opinnäytetyön aineistona. Kerroimme haastateltavillemme, että haastattelut tehdään nimettömänä, eivätkä ne voi vaikuttaa heidän tuleviin palveluihinsa millään tavalla. Tämän jälkeen aloitimme nauhoittamaan, kysymällä ensimmäisen kysymyksen, sekä samalla haastateltavan iän ja kansallisuuden. Tästä lähtien kysyimme kysymykset liitteistä löytyvän haastattelurungon perusteella, kuitenkin antamalla tilaa maahanmuuttajalle itselleen kertoa vapaamuotoisemmin omista taustoistaan ja tilanteestaan.

Haastattelujen toteuttamisessa ei esiintynyt minkäänlaisia ongelmia. Jokaisessa kielikerhossa toimineet vapaaehtoiset työntekijät ottivat meidät hyvin vastaan, ja suhtautuivat meihin kunnioituksella selkeästi tahtoen auttaa. Haastateltavat olivat ymmärtäväisiä, ja tuntuivat olevansa paitsi kiinnostuneita opinnäytetyöstämme, myös iloisia siitä, että joku kysyy heidän mielipidettään ja on heidän näkökulmastaan kiinnostunut.

4.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja teemoittelu

Käytämme tutkimuksessa aineistolähtöistä sisällönanalyysiä ja sen tukena teemoittelu. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja tutkijoiden omaan päättelyyn. Siinä kuljetaan empiiristä aineistoa tutkien kohti käsitteellisempää tulkintaa tutkittavasta asiasta. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 112.) Onnistuaksemme tutkimusaineiston analyysissä parhaalla mahdollisella tavalla käytimme haastatteluaineistojen läpikäymisessä aineistolähtöisen sisällönanalyysin metodia ja sen tukena teemoittelu. Aineistolähtöisessä si-

sällönanalyysissä on kyse kolmivaiheisesta prosessista jossa aineisto ensin redusoidaan eli pelkistetään, sitten klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi abstrahoidaan eli luodaan ryhmitelystä aineistosta teoreettiset käsitteet (Tuomi — Sarajärvi 2009: 108). Aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin etsimme aineistosta tutkimuksemme kannalta merkittäviä teemoja. Tulostimme haastattelujen litteroinnit ja redusoidimme ne, eli karsimme tekstistä tutkimuksemme kannalta tarpeettomat kohdat pois. Näin löysimme tekstistä ne kohdat jotka ovat tutkimuksemme kannalta kurantteja. Tämän jälkeen ryhmittelimme eli klusteroimme samaa asiaa käsittelevät tekstin kohdat luokiksi ja nimesimme ne luokkien sisältöä kuvaten. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin viimeisessä vaiheessa, abstrahoinnissa, johdimme luokista teoreettisia käsitteitä, joiden avulla otsikoimme haastattelujen tulokset teemoittain.

Teemoittelu on yksi laadullisen tutkimusaineiston analyysimenetelmä. Teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että tutkimusaineistosta etsitään ja nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näiden teemojen yleisyyttä aineistossa voidaan vertailla keskenään. Kun aineistosta on eritelty keskeiset aiheet, voidaan niistä johtaa kysymyksiä. Kvalitatiivisesta aineistosta voidaan analyysin tueksi nostaa mielenkiintoisia sitaatteja. Sitaatit yksinään eivät vielä osoita kovin pitkälle menevää analyysiä. Onnistuakseen teemoittelussa, tarvitaan teorian ja empirian vuorovaikutusta. (Eskola — Suoranta 2008: 174-175.) Laadullisen tutkimuksen perinteestä johtuen teemoittelua tehdessä lukumäärillä ei välttämättä ole merkitystä. Kyseessä on laadullisen aineiston pilkkominen ja ryhmittely eri aihepiirien mukaan. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 93.)

5 Haastattelujen tulokset

Tässä luvussa käymme läpi haastatteluista sisällönanalyysin tuloksena esiin nousseita keskeisiä teemoja. Teemat on jaettu alalukuihin. Teemoja valaisemaan ja analyysin tueksi olemme nostaneet sitaatteja maahanmuuttajilta. Sitaatit ovat suoraan haastatteluäänitteistä litteroituja, eikä niiden kieltä ole muutettu. Haastatellut maahanmuuttajat on tutkimuksen anonymiteetin vuoksi nimetty sitaattien perään pelkkinä ”Muuttajina”. Lisäksi jokaisella ”Muuttajalla” on numero, jotta sitaateista voi seurata kunkin haastatellun vastauksia.

5.1 Eri toimijoiden yhteistyö

Kaksi haastateltavaa puhui haastattelun aikana paljon siitä, miten eri toimijat, kuten työ- ja elinkeinotoimisto, kaupunki ja Kela eivät toimi toistensa palveluja täydentäen. Heidän kokemuksensa oli, että eri toimijat tekevät päällekkäisiä tehtäviä, eivätkä toimi yhteistyössä maahanmuuttajan parhaaksi. Kummankin puheista välittyi toive siitä, miten toimijoiden tulisi toimia keskinäisissä suhteissaan paremmin. Haastateltavien mielipide liittyen palvelujen päällekkäisyyteen ja epäselvyyteen oli hyvin pitkälle jäsentynyt ja he olivat miettineet asiaa pitkään.

Ensimmäinen haastateltavista oli sitä mieltä, että Kela ja työ- ja elinkeinotoimisto tulisi yhdistää. Hänen kokemuksensa oli, että nämä toimijat tekevät päällekkäisiä tehtäviä.

Minä ajattelen että työvoimatoimistoa ei tarvitse Suomessa. Koska ne toistavat Kelan toimintoja. Parempi olisi jos ne yhdistävät, koska päätökset saan työkkäristä ja sitten Kelasta. Minusta ne voisi yhdistää nää palvelut. (Muuttaja 2)

Toinen haastateltava oli tehnyt aikaisemmin töitä päiväkodissa. Töiden loputtua hän oli kokenut, ettei työvoimatoimisto voi auttaa häntä, sillä Helsingin kaupunki päättää päiväkotien työntekijöistä. Haastateltava oli tullut siihen johtopäätökseen, että työvoimatoimisto ja kaupunki voisivat yhdistää asioita ja tehdä enemmän yhteistyötä.

...työvoimatoimisto ei toimi kaupungin kanssa. Minä haluaisin jatkaa päiväkotityötä, mutta työvoimatoimisto ei voi auttaa minua koska tämä kaupunki päättää kuka voi jatkaa. Joskus työvoimatoimisto auttaa sinua, mutta kaupunki ei. On kaksi erilaista asiaa. Mä toivon että työvoimatoimisto ja kaupunki voisi yhdistää paljon asioita, tehdä yhteistyötä. Tämä on tosi tosi tärkeää. (Muuttaja 3)

Haastateltava oli myös hakenut lähihoitajakouluun, mutta ei ollut päässyt opiskelemaan. Sen jälkeen hän oli hakenut harjoitteluun päiväkoteihin, turhaan. Hän oli konsultoinut asiassa sekä kaupunkia että työvoimatoimistoa ja kokenut näiden kahden välisen valanjaon epäselväksi. Haastateltavan mukaan kumpikaan taho ei ollut pystynyt kunnolla auttamaan häntä.

Sama juttu tämän vuoden tammikuussa, minä en päässyt läpi lähihoitajakouluun. Lähihoitajakoulun opettaja Tarja kirjoitti paperin, jonka minä toin työvoimatoimistoon, että voisin mennä päiväkotiin harjoitteluun. Mutta en voinut mennä sillä päiväkotiharjoittelusta päättää kaupunki. Minä haluaisin hakea harjoittelupaikkoja, mutta kaikki sanoo ettei mulle ole vapaita paikkoja. Joten ajattelen, että tämä asia ei ole hyväksi maahanmuuttajalle. Tämä on tosi tosi tärkeä asia. Työvoimatoimisto joskus ei voi auttaa. Joten mä en tiedä kenellä on valta. (Muuttaja 3)

Vaikka sekä Muuttaja 2 että Muuttaja 3 suhtautuivat kriittisesti tapaan, jolla työ- ja elinkeinotoimiston, Kelan ja kaupungin palvelut on järjestetty, on heissä se ero, että Muuttaja 3 on kuitenkin kokenut työ- ja elinkeinotoimistosta saamansa palvelut tärkeinä ja hyvinä, kun taas Muuttaja 2 suhtautui haastattelussa työ- ja elinkeinotoimistoon kielteisesti ja korosti ettei tarvitse heidän apuaan opiskeluun ja työhön liittyvissä asioissa.

5.2 Byrokratia ja nettipalvelut

Useissa haastatteluissa nousi esiin vertailua muiden Suomen ja muiden maiden palveluihin ja palvelukulttuuriin. Kaksi muualta Euroopasta Suomeen muuttanutta henkilöä kuvasivat Suomen palveluja hyvin toimiviksi. He painottivat haastatteluissa, että Suomessa asiat hoituvat heidän mielestään sujuvasti ja byrokratia on toimivaa. Myös työ- ja elinkeinotoimiston nettisivut ja palvelujen hoitaminen verkossa saivat kiitosta.

Pitää verrata vielä kerran kotimaahan, siellä sinut kutsutaan palveluihin ja sinun pitää mennä sinne. Täällä puhuin puhelimesta viime vuonna tunnin, jotta saimme muokattua kotoutumissuunnitelmaani. Suomessa tämän voi tehdä nettissä, kun kotimaassani käytetään vielä paperia. Byrokratia on täällä paljon sujuvampaa. (Muuttaja 4)

Myös toinen palveluja vertaillut haastateltava mainitsi, että Suomessa on vähemmän papereita täytettävänä ja aika työntekijän kanssa käytetään todella hyödyksi hallinnollisten asioiden hoitamisen sijaan.

Jos vertaa muihin maihin joissa olen asunut, palvelut toimivat hyvin. Esimerkiksi eräässä toisessa Euroopan maassa oli paljon enemmän hallinnollista tekemistä ja papereita täytettävänä. Täällä työntekijät todella kuuntelevat. (Muuttaja 5)

Työntekijöiden hyvää kuuntelemista ja asiantuntevaa otetta kehui myös muuttaja, joka piti hyvänä sitä, että haastattelija tuntui olevan kiinnostunut muuttajan haluista ja kiinnostuksen kohteista.

Mä ajattelin että te-toimisto on tosi hyvä kaikille maahanmuuttajille. Mä en muista sen ihmisen nimeä, mutta hän oli tosi hyvä minulle. Mä muistan että viime vuonna lokakuussa hän soitti mulle me puhuttiin pitkä aika, ja hän pyysi minua suunnittelemaan seuraavaa viikkoa, seuraavaa kuukautta ja seuraavaa vuotta, ja mä aina haluan päästä lähihoitajakouluun koska minä haluan tehdä töitä. Tosi tosi mukava, se nainen oli tosi hyvä mulle. Hän kysyi minulta onko sinulla suunnitelma, ja minä sanoin vaan että haluan yrittää uudestaan lähihoitajakouluun. (Muuttaja 3)

Melkein kaikki haastateltavat mainitsivat asioineensa työ- ja elinkeinotoimiston verkkopalveluissa. Useimmat näkivät asian positiivisena tai neutraalina. Kuitenkin kaksi haastateltavista sanoi, että palvelut ovat liiksi netissä. Eräs muuttaja koki, että palvelut ovat olleet liiallisesti vain ohjausta oikeaan suuntaan. konkreettisen avun sijasta.

Ne vain sanovat, että mene nettisivuille ja täytä CV ja laita kaikki tiedot sinne. Se oli myös se suunnitelma. Minä voin etsiä työtä ja työpaikat voivat etsiä minua. Mutta kukaan ei ole vielä etsinyt minua! (Muuttaja 1)

Toinen moitteita antanut haastateltava koki, että hän varsinkin huonon kielitaitonsa takia tarvitsisi kasvokkaista palvelua internetpalvelujen sijaan. Hän sanoi haastattelussa tarvitsevänsä opinto-ohjaukseen liittyviä palveluja, sekä suomenkielisten papereiden kääntämistä omalle kielelleen.

Haluaisin opon palveluja, mutta minulle sanottiin että hae internetistä niitä palveluja, mutta minä olen maahanmuuttaja, minä tarvitsen apua. Tämä on sinun työsi sosiaalialalla, silloin sinun on pakko antaa neuvoja ja kääntää suomesta papereja. (Muuttaja 7)

Kyseinen haastateltava näki ongelmallisena sen, että oli joutunut turvautumaan kavereiden apuun sosiaalityöntekijän sijaan. Hän koki uhaksi sen, että kavereilta saatu tieto voi olla väärää tai puutteellista ja johtaa turhaan ajan hukkaan.

...ja jos sosiaalityöntekijä ei anna näitä palveluja, niin menen minun kaverilleni, ja joskus hän antaa väärää tietoa, ja silloin menetän paljon aikaa. (Muuttaja 7)

5.3 Erilaiset kokemukset kotoutumissuunnitelmasta

Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat kotoutumissuunnitelman haastattelussa. Heidän kokemuksensa ja mielipiteensä suhteessa kotoutumissuunnitelmaan erosivat paljon toisistaan. Jotkut olivat kokeneet suunnitelman hyödylliseksi, toiset turhaksi ja kolmannet eivät muistaneet tai ainakaan maininneet koko suunnitelmaa lainkaan.

Myös palvelutilanteesta haastatelluilla oli hyvin erilaisia kokemuksia. Yksi oli kokenut suunnitelman hieman epäselväksi ja kertoi sen tekemistä vaikeuttaneen se, että palvelutilanteessa kielenä toimi suomi.

Siitä on ollut puhetta, mutta se on käsittänyt lähinnä suunnitelman keskustelukurssille menemisestä. Ei mitään hirveän tarkkaa. Suunnitelman tekoa vaikeutti myös se, että puhuimme vain suomea. (Muuttaja 5)

Toinen taas kertoi kokeneensa, että sosiaalityöntekijä oli auttanut häntä suuresti, vaikka kieli olikin aiheuttanut haasteita. Tilanteessa oli haastateltavan mukaan keskusteltu haaluista ja toiveista ja samalla käsitelty käytännön asioita. Kotoutumissuunnitelmaa oli työstetty heti ensimmäisestä tapaamisesta lähtien.

...kun tulin Suomeen, minut kutsuttiin toimistolle, ja hän kutsui minut suunnittelemaan ja puhui kanssani että mitä sinä haluaisit tehdä. Minä kirjoitin että ensimmäiseksi haluan opiskella Suomea, ja toiseksi haluan lähihoitajakouluun. Hän auttoi minua paljon, ja lähetti tarvittavat kirjeet, ja kirjoitti kaiken mitä tarvitsen lähihoitajakouluun. Mutta suomen kieli on tosi vaikea, ja paljon tarvitsee osata suomea. Tosi vaikeaa. (Muuttaja 3)

Sama haastateltava oli saanut ohjeistusta ja tukea myös puhelimitse. Hänen kokemuksensa sekä paikalla toimistolla saaduista että puhelimen välityksellä annetuista palveluista olivat erittäin positiivisia. Hän myös koki kotoutumissuunnitelman tärkeänä.

Mä en muista sen ihmisen nimeä, mutta hän oli tosi hyvä minulle. Mä muistan että viime vuonna lokakuussa hän soitti mulle. Me puhuttiin pitkä aika, ja hän pyysi minua suunnittelemaan seuraavaa viikkoa, seuraavaa kuukautta ja seuraavaa vuotta... (Muuttaja 3)

Yksi haastateltavista piti kotoutumissuunnitelmaa täysin turhana. Hänen asenteensa oli hyvin itsenäinen ja hän sanoi tarvitsevansa Työ -ja elinkeinotoimistolta vain paljon kirjeitä, jotta hän voi lähettää todistukset tekemistään opinnoista.

Minulla on kotoutumissuunnitelma mutta en muista siitä paljoa, sillä tein kaiken itse. Minä en häiritse työkkäriä, eivätkä he häiritse minua.

Minulla on ehkä miesvirkailija. Pyysin häneltä että lähetä minulle paljon kirjekuoria, jotta voin sitten lähettää hänelle tiedon jos suoritan jotain. Kun pääsin opiskelemaan 30.8. ja sitten kun suoritan tutkinnon, ensi vuoden syksyllä. (Muuttaja 2)

Eräs haastateltava piti kotoutumissuunnitelmaa hyvänä ja selkeänä, mutta koki, että päästäkseen tavoitteisiin on oltava itsenäinen. Haastateltava koki suunnitelman funktion olevan se, että se selkeyttää suunnitelmia ja tulevaisuutta.

He halusivat tietää, mikä ammattini on, ja mitä olin opiskellut, mitä tutkintoja minulla on...

... Se selkeytti asioita, mitä pitää tehdä täällä jne. Sain sellaisen tunteen, että ihmisen odotetaan tekevän asiat itse, ettei kukaan tee mitään hänen puolestaan. Se on enemmän niin, että jos jokin on epäselvää niin heiltä voi kysyä, ja he ohjeistavat sinut oikeaan suuntaan, mutta työ on tehtävä itse. (Muuttaja 4)

Kokemukset olivat siis kotoutumissuunnitelman suhteen hyvin vaihtelevia, vaikkakin yleisesti ottaen varovaisen positiivisia.

5.4 Kielen opiskelu kotoutumisen helpottajana

Kaikki haastateltavat mainitsivat suomen kielen opiskelun ja monet myös opiskelivat haastattelujen aikana jossain suomen kieltä. Useat kokivat myös saamistaan kotoutumispalveluista suomen kielen kurssit erityisen tärkeinä. Moni sanoi kokevansa kielen oppimisen olevan keskeinen asia kotoutumisen kannalta. Kielen osaaminen ja osaamattomuus yhdistyi haastateltavien vastauksissa erilaisiin mahdollisuuksiin ja ongelmiin. Yksi muuttaja koki kielimuurin vaikeana, mutta motivoivana asiana opiskella. Hänen mielestään yhteiskunta todella kannustaa oppimaan kieltä ja siten sopeutumaan.

Olen huomannut että kielimuuri on vaikein asia. Nyt opin enemmän ja enemmän, hitaasti, mutta mitä enemmän opin, sitä enemmän kulttuuri tulee minulle saavutettavammaksi. Pidän siitä Suomessa. Se on hyvin kutsuvaa, suomalainen yhteiskunta haluaa että ihmiset oppivat kieltä, ja arvostan sitä hyvin paljon. (Muuttaja 4)

Myös toinen haastateltava koki, että suomen kielen opettelusta on ollut hyötyä kotoutumisessa. Hän näki kanssakäymisen kantasuomalaisten kanssa tärkeäksi.

Mä kyllä koitan integroitua. Mulla on ystäviä Suomessa mutta valitettavasti he asuvat Joensuussa ja Tampereella. Mä yritän opiskella suomea, se on tärkein asia jos mä haluan integroitua. Ja se kielikahvila on hyvä, koska se on paikka jossa mä voin puhua kantasuomalaisten kanssa. (Muuttaja 6)

Työnhakuun liittyvät ongelmat tulivat vastaan eräällä haastateltavalla. Hänen mukaansa ongelmallista on lisäksi ollut käyttää oikeaa kieltä työ- ja elinkeinotoimistossa. Hänen kertomansa mukaan virkailijoiden kanssa joutui käyttämään toisinaan vaimoa tulkkina.

Koen sopeutuneeni hyvin, vaikka kieli välillä aiheuttaakin haasteita, erityisesti työhaussa kieli voi olla esteenä. (Muuttaja 5)

Alussa vaimoni oli apuna työkkärissä koska olin hukassa. Hän toimi tulkkina, vaikka välillä virkailijoiden kanssa puhuimmekin englantia. (Muuttaja 5)

Kielen opiskelua pidettiin usein pakollisena. Se yhdistyi useissa tarinoissa keskeisesti tulevaisuuteen. Monen haastateltavan tulevaisuuden suunnitelmiin yhdistyi suomen kielen oppiminen. Yksi haastateltavista koki, että päästäkseen tavoitteisiin ja saavuttaakseen haluamansa opiskelupaikan hänen pitää parantaa kielitaitoaan. Sitaatin alussa haastateltava viittaa työ- ja elinkeinotoimiston virkailijaan, jonka kanssa on puhunut tulevaisuudestaan.

Hän haluaa että tulen lähihoitajaksi, ja haluan sitä itsekin, sillä olin kotimaassani töissä sairaanhoitajana, joten tiedän kaikki hoitoasiat. Mutta minun suomi ei ole tarpeeksi hyvä. Minun pitää parantaa suomen kieltäni ja sitten haluan päästä lähihoitajakouluun. (Muuttaja 3)

Toinen taas yksinkertaisesti kertoi yhdeksi tulevaisuuden tavoitteekseen oppia puhumaan hyvää suomea. Muista tavoitteista hän mainitsee muun muassa pysyvän työn.

Toivon puhuvani joku päivä kunnon suomea. Yksi tavoitteistani on myös saada pysyvä työ... (Muuttaja 4)

Yksi haastateltavista yhdisti kielen opiskelun isompaan yhteiskunnalliseen kysymykseen. Hänen mielestään maahanmuuttajien opiskelu ja työnsaanti nivoutuvat yhteen. Haastateltava myös koki asian niin, että on valtion vastuulla, että maahanmuuttaja saa töitä.

Nyt tällä hetkellä opiskelen suomen kieltä. Mutta jos et saa suomalaista kaveria niin se on tosi huono, ja jos maahanmuuttaja ei jatkuvasti yritä opiskella uutta, hän ei opi nopeasti. Minä haluaisin että hän saisi töitä, se olisi tosi hyvä. Se on valtion aihe. (Muuttaja 7)

Kaiken kaikkiaan kielikysymys oli yksittäisistä asioista eniten haastateltavia yhdistävä tekijä. Suomen kielen oppiminen tuntui olevan yhteinen nimittäjä kaikkien haastateltavien elämässä.

5.5 Muualla hankittu ammattipätevyys Suomessa

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaikilla haastatelluilla oli ollut ainakin yksi ammatti ennen heidän muuttoaan Suomeen. Toiset olivat toimineet vaativissakin ammattitehtävissä ennen Suomea, ja osa heistä koki suomalaiset ammattipätevyyskriteerit vaikeasti ymmärrettäviksi.

Valmistuin kesällä yliopistosta, mutta ongelma on se, että opiskelumaassani minulla olisi vuoden harjoittelujakso. Tehtyäsi vuoden töitä olet opettaja. Mutta koska en ole tehnyt harjoittelua, Suomessa minua ei pidetä vielä opettajana. (Muuttaja 1)

Kyseinen harjoittelua vailla oleva haastateltava oli myös ihmeissään siitä, miten jäykkää hänen opiskelutodistuksiinsa suhtautuminen oli.

On tuottanut ongelmia, että opetushallitus haluaa tiedot kaikista kursseista, jotka olen tehnyt. Kaikki tiedot ovat saksaksi, ja niiden kääntäminen maksaisi todella paljon. Asiat on tehty vaikeiksi. (Muuttaja 1)

Toisaalta, vaikka työ- ja elinkeinotoimiston palvelut koettiin avuliaksi, ei esimerkiksi vanhaa ammattitutkintoa välttämättä nähty kovin arvokkaana. Maisemainsinööriksi opiskelut mies toimi puistojen siistijänä. Ensin hän piti hyvänä sitä, että hänellä oli työ, mutta kuitenkin lopulta myönsi, ettei välttämättä juuri sellainen kuin mihin hän kouluttautui.

Minulla oli kesällä työ puutarhurina, minun alallani...

... Yksi tavoitteistani on myös saada pysyvät työ, jokin joka sopii koulutukseeni paremmin kuin nykyinen työni. Pidän työstäni, mutta yleisten puiden siistimiseen ei tarvita tutkintoa. (Muuttaja 4)

Hieman vanhempien muuttajien ammattikokemuksia ei otettu suuremmin huomioon heidän kotoutumissuunnitelmaansa tehtäessä. Yksi asiakas totesi ammateista kysyttäessä hänellä olevan monta ammattia.

Tällä hetkellä opiskelen aikuisopistossa. Olen kuitenkin metsäinsinööri, sorvari, kuljettaja, nosturinkuljettaja, betonimies ja kylmäasentaja. (Muuttaja 2)

Myös eräs toinen haastateltava mainitsi olleensa edeltävässä elämässään monenlaisissa ammateissa, mutta kuitenkin harkitsevansa niistä poikkeavia koulutusaloja ja töitä tulevaisuudessa.

Minulla on paljon ammatteja, olen atk-insinööri, mutta oikeasti mä teen multimedialevyjä, olen automies, varastomies, opiskelen matematiikkaa yliopistossa, mutta mä haluaisin oppia jotain uusia taitoja, mä haluaisin opiskella esimerkiksi tulkiksi. (Muuttaja 6)

Yksi muuttaja, joka oli toiminut jopa entisen maansa paikallishallinnossa, oli huomannut kielitaidon tulleen esteeksi ammattipätevyyden luomiseksi Suomessa.

Minä olin kotimaassani sairaanhoitajana armeijassa, ja sairaalassa...
...kuusi vuotta, ja sitten minusta tuli toimittaja, sillä osasin kirjoittaa hyvin. Lähdin armeijasta, ja minä olin virkamiehenä töissä kaupungin paikallishallinnossa. Vuodesta 2012 olen ollu töissä päiväkodissa.
Kotimaassani olin töissä sairaanhoitajana, joten tiedän kaikki hoitoasiat. Mutta minun suomi ei ole tarpeeksi hyvä. Minun pitää parantaa suomen kieltäni ja sitten haluan päästä lähihoitajakouluun. (Muuttaja 3)

Kaikki haastatellut eivät tahtoneetkaan palata entisen tyyppiin ammatteihin. Erästä entisessä elämässään journalistina toiminutta kiinnosti kuitenkin kieleen liittyvien opintojen aloittaminen.

Minä en halua opiskella journalismia, paljon kotimaan TV haluaisi kuulla minua ja minun kokemuksia Suomessa. Haluaisin opiskella lingvistiikkaa. (Muuttaja 7)

Yleisesti ottaen haastateltavat tunnistivat Suomen hyvän tilanteen koulutuksen ilmaisuiden ja sen tarjoamien mahdollisuuksien osalta, ja olivat innostuneena kouluttautumassa uudelleen. Vanhojen ammattien hyödyntäminen kotouttamisessa ja töiden hakemisessa tuntui kuitenkin hieman heikolta ja vaikeaksi tehdyttä.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa käymme läpi haastattelujen tuloksia suhteessa elämänhallintaan ja kotoutumiseen. Tarkastelemme, miten maahanmuuttajien vastauksista kuuluvat kokemukset elämänhallintaan ja kotoutumiseen liittyen. Nostamme esiin positiivisia ja negatiivisia johtopäätöksiä palvelujen suhteesta elämänhallintaan ja kotoutumiseen.

Merkittävin yksittäinen haastattelujen tuloksista johdettu johtopäätös on, että kotoutumis- palvelujen tulisi muodostaa selkeämpi ja yhtenäisempi kokonaisuus. Toisaalta palvelujen tulisi erottua selkeämmin toisistaan, toisaalta niiden pitäisi palvella paremmin toisinaan. Maahanmuuttajan näkökulmasta palvelut jäävät osin epäselväksi kokonaisuudeksi, josta erottuu kyllä hyödyllisiä osia, mutta josta puuttuu johdonmukaisuus ja välillä myös tavoitteet. Työ- ja elinkeinotoimiston kotoutumispalvelut näyttäytyvät maahanmuuttajalle epämääräisinä, ja niiden osuutta muiden palvelujen osana olisi tehtävä selkeämmäksi. Palveluilla tulisi olla selkeämmät funktiot ja niitä tulisi avata ja selittää maahanmuuttajalle enemmän. Toiset kotoutumispalvelut koetaan erittäin hyödyllisinä ja niiden funktio on selvä ja kirkas. Ne edistävät maahanmuuttajan kotoutumista ja elämänhallintaa, ja niiden koetaan tuottavan lisäarvoa omaan arkiseen elämään. Toisten palvelujen merkitys taas jää epäselväksi, eikä niillä välttämättä koeta olevan positiivista vaikutusta kotoutumiseen tai elämänhallintaan. Epäselvyys tuottaa epävarmuutta ja ihmettelyä siitä, mitä hyötyä tietystä palveluista edes on maahanmuuttajan tulevaisuuden kannalta. Kotoutumis- palvelut nähdään myös epäselvänä kokonaisuutena suhteessa muihin palveluihin, kuten Kelan palveluihin.

Elämänhallinta tarkoittaa ihmisen uskoa hänen kykyihinsä vaikuttaa asioihinsa, ja kyetä muuttamaan olosuhteet itselleen sopivammiksi (Keltikangas-Järvinen 2008: 255). Tässä suhteessa kielikurssit ovat keskeisessä asemassa, ja haastateltujen kommentteista voimme päätellä, että niiden merkitys on maahanmuuttajille suuri. Ne parantavat mahdollisuuksia oman elämän kontrolloimiseen. Jokainen haastateltava myös halusi tehdä haastattelut suomeksi, ikään kuin lisäharjoituksena heidän tulevaisuuttaan ja osaamistaan ajatellen. Myös internet-palvelujen saavutettavuus edistää ihmisen kykyä vaikuttaa asioihinsa, ja varsinkin työntekijöiden myönteinen suhtautuminen asiakkaidensa tilanteeseen loi haastateltaville turvaa ja luottoa tulevaisuuden onnistumisen suhteen. Suunnittelu on eräs mittari, jonka kautta voidaan käsitellä elämänhallinnan toteutumista (Carver ym. 2006: 128). Helposti toimivat internet-palvelut ja työntekijöiden auttava suhtautuminen asiakkaisiin helpottavat suunnittelua, varsinkin tulevaisuutta ajatellen.

Toimivat palvelut ovat myös kotoutumisen kannalta äärimmäisen tärkeitä. Jotta kotoutuminen onnistuisi, on maahanmuuttajan opittava toimimaan ja asioimaan uudessa asuinmaassaan (Schubert 2013: 64). Tässä asiassa kielikurssit ja kielen oppiminen on ensiarvoisen tärkeää. Jotta maahanmuuttaja voisi hoitaa omia asioitaan, on hänen opetettava puhumaan suomea. Myös asioiden onnistunut hoitaminen internetissä edistää maahanmuuttajien kotoutumista. Kummankin, sekä suomalaisen yhteiskunnan, että maahanmuuttajien hyvinvoinnin kannalta on tavoiteltavaa, että uudet tulokkaat kotoutuvat mahdollisimman hyvin ja sopeutuvat elämään uudessa kotimaassaan (Perhoniemi — Jasinskaja-Lahti 2006: 13). Kielen oppiminen ja omien asioiden itsenäinen hoitaminen kasvattaa tunnetta elämännhallinnasta ja auttaa sopeutumaan uuteen elämään eli kotoutumaan Suomeen. Molemmat ovat keskeisiä seikkoja kun tarkastellaan maahanmuuttajien haastatteluvastauksia liittyen kotoutumiseen.

Myös ohjaus ja neuvonta on maahanmuuttajien elämännhallinnan kannalta tärkeää. Annettu ohjaus ja neuvonta voi olla keskeisessä asemassa mitä tulee toiminnan rajoittamiseen, joka on yksi osa elämännhallintaa. Oman toiminnan rajoittaminen on tärkeää kun ihminen suuntaa voimavarojaan. Se on sekä passiivista että aktiivista elämännhallintaa, jolla pyritään vaikuttamaan ongelmaan ja samalla ehkäisemään uusien ongelmien syntymistä. (Carver ym. 2006: 128.) Ohjaus ja neuvonta ei niinkään näkynyt haastatteluvastauksissa yksittäisenä tekijänä, vaan siihen lähinnä viitattiin muiden vastausten yhteydessä. Ohjaus ja neuvonta kuitenkin tukee maahanmuuttajan elämännhallintaa ja auttaa maahanmuuttajia saamaan realistisen kuvan omasta tilanteestaan ja omista mahdollisuuksistaan tulevaisuudessa. Myös sosiaalisen tuen saaminen voi tapahtua ohjauksen ja neuvonnan kautta. Instrumentaalinen sosiaalinen tuki tarkoittaa neuvontaa ja tietojen antamista. Se on elämännhallinnan kannalta tärkeä menetelmä. (Carver ym. 2006: 129.) Riippumatta alkuperästä ja iästä maahanmuuttajat ovat asemassa, jossa instrumentaalinen sosiaalinen tuki on välttämätöntä. Ohjaus ja neuvonta on palveluna tärkeä yksilön elämännhallinnan kannalta, mutta se voi myös helpottaa ja edistää kotoutumista. Se on yksi maahanmuuttajien integroitumista tukeva keino. Haastattelujen perusteella ohjaus ja neuvonta ei ole tarkoittanut maahanmuuttajien kohdalla sitä, että työntekijä olisi tehnyt asioita asiakkaan puolesta, vaan että työntekijä on antanut keinoja ja menetelmiä kuinka toimia asioiden hoitamiseksi ja edistämiseksi.

Palveluista kotoutumissuunnitelman kokivat merkitykselliseksi ja hyödylliseksi ne maahanmuuttajat, jotka englannin kielen taitonsa ansiosta pystyivät työntekijän kanssa luomaan selkeitä suunnitelmia ja tavoitteita tulevaisuutta varten. Kotoutumissuunnitelman tekoa voi hankaloittaa kielimuuri. Aina työntekijän kielitaito ei ole riittänyt ja joskus maahanmuuttajan oma kielitaito on ollut ymmärtämisen esteenä. Myös tulkkia, ammattilaista tai muuttajan puolisoa, on joissain tapauksissa käytetty. Maahanmuuttajien vastauksista kuitenkin välittyi sellainen kuva, että tulkkaukseen olisi voitu käyttää kotoutumissuunnitelman tekemisessä ja päivittämisessä enemmän.

Kotoutumissuunnitelma voi edistää elämänhallintaa, jos se lisää kontrollin tunnetta. Aktiivinen elämänhallinta edellyttää, että toimija voi toimia suunnitelmallisesti askel askeleelta stressitekijän poistamiseksi tai sen vaikutuksia vähentäen (Carver ym. 2006: 128). Mikäli maahanmuuttajien kanssa kotoutumissuunnitelmaa tekevien kielitaito ei riitä, voi suunnitelman tarkoitus jäädä hämäräksi. Tässä suhteessa kotoutumissuunnitelma on edistänyt elämänhallintaa vain joidenkin maahanmuuttajien kohdalla.

Maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelma voi olla hyödyllinen tulevaisuuden suunnittelun väline tai turha aikaa vievä projekti, joka ei johda mihinkään. Juuri kotoutumissuunnitelman funktio ja tarkoituksenmukaisuus voi helposti jäädä maahanmuuttajalle epäselväksi. Vaikka suunnitelmaa päivitetään ajan kuluessa voi sen suhde alkukartoitukseen, kieliopintoihin, neuvontaan ja ohjaukseen helposti jäädä maahanmuuttajalle epäselväksi. Toisaalta saimme kuulla kotoutumissuunnitelmasta myös erittäin positiivisia kokemuksia. Jotkut maahanmuuttajat hyöttyivät siitä suuresti ja kokevat kotoutumissuunnitelman teon ja päivittämisen siten, että heidän kotoutumisestaan todella välitetään. Kotoutumissuunnitelman hyödyllisyys ja onnistuminen on kiinni niin työntekijästä, olosuhteista kuin maahanmuuttajasta itsestäänkin. Myös VATT-työryhmä päätyi maahanmuuttajien kotoutumista koskevassa analyysissään ristiriitaisiin tuloksiin kotoutumissuunnitelman hyödyllisyydestä. Työryhmän tutkimuksen yksi tuloksista liittyen kotoutumissuunnitelmaan oli kuitenkin, että tilastollisesti suunnitelma nostaa maahanmuuttajien tulotasoa. (VATT-työryhmä 2014: 42-49.)

Jokainen akkulturaatioprosessi on yksilöllinen. Prosessiin voi liittyä esimerkiksi oman kulttuurin hylkääminen samalla kun sulautuu valtakulttuuriin, tai eristäytyminen ja oman kulttuurin vaaliminen. Varmasti voidaan kuitenkin sanoa, että onnistuneeseen kotoutumiseen tarvitaan yhteiskunta, jonka täytyy olla avoin ja kulttuurisen monipuolisuuden hyväksyvä. Lisäksi yhteiskunnan täytyy sopeuttaa kansallisia instituutioitaan vastaamaan

paremmin maahanmuuttajien tarpeita. (Berry 2006: 35.) Osittain tätä ajatusta vastaan sotii se, että muualla hankitun ammattipätevyyden legitimointi on maahanmuuttajien mielestä Suomessa vaikeaa. Muualla käydyt opinnot on vaikea muuttaa kelpoisuudeksi, todistukseksi siitä, että on ammatillisesti pätevää jollain alalla. Ongelma ei sinänsä johdu työ- ja elinkeinotoimiston kotoutumispalveluista, mutta liittyy kyllä olennaisesti niiden onnistumiseen. Toinen johtopäätös, joka liittyy hieman epäsuorasti työ- ja elinkeinotoimistoon on, että eri toimijat eivät tee tarpeeksi yhteistyötä maahanmuuttajan kotoutumisen suhteen. Kokemus siitä, että eri toimijat eivät toimi tarpeeksi hyvässä yhteistyössä voi liittyä osittain siihen, että suomalainen palvelujärjestelmä on monimutkainen ja jokaisella toimijalla on siinä omat tehtävänsä. On kuitenkin selvää, että eri tahot voisivat tehdä enemmän töitä yhdessä maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Vaikuttaisi siltä, että maahanmuuttajien kotoutumisen yksi ongelma Suomessa on juuri Berryn mainitsema kansallisten instituutioiden vastaaminen maahanmuuttajien erityisiin tarpeisiin. (Berry 2006: 36.) Vaikka kotouttamiseen kiinnitetään huomiota, eivät esimerkiksi työmarkkinat, kunnat ja työ- ja elinkeinotoimisto tue sitä tarpeeksi yhdessä.

Kotoutumisen teoriaan kuuluvat erilaiset akkulturaatiostrategiat. Berryn mainitsemista strategioista, assimilaatiosta, separaatiosta, integraatiosta ja marginalisaatiosta jokin toteutuu jokaisen maahanmuuttajan kohdalla. (Berry 2006: 35.) Todellisuudessa nämä strategiat eivät toteudu yhtä selvästi erilaisina kuin teoriassa, mutta niiden jälkiä on silti helposti havaittavissa. Elämänhallinnan onnistumiseksi tarvitaan niin aktiivista suhtautumista asiakkaalta kuin oman elämän suunnittelun mahdollistamista (Carver ym. 2006: 128). Nämä asiat helpottuvat selkeästi onnistuneiden kotoutumistointien johdosta. Ne myös auttavat instrumentaalisen, tietoon perustuvan avun saamisessa ja pyytämisessä. Johtopäätösten loppuyhteenvetona voidaankin todeta, että kaikkine ongelmineen ja epäkohtineenkin työ- ja elinkeinotoimiston kotoutumispalvelut auttavat maahanmuuttajia kotoutumaan ja parempaan elämänhallintaan. Vaikka palveluihin liittyy paljon kehitettävää ja tutkittavaa, on niiden ajatus ja suunta oikea. Maahanmuuttajat tarvitsevat erilaisia palveluja, kuten kielikursseja ja apua työnhaussa, jotta voivat tulla aktiivisiksi kansalaisiksi, osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Palvelujen kehittämisen tarve liittyy eniten niiden muodostamaan kokonaisuuteen. Yksittäiset palvelut kuten kieliopinnot, kotoutumissuunnitelma ja neuvonta ja ohjaus toimivat kyllä monessa tapauksessa yksinään, mutta niiden muodostaman kokonaisuuden tavoitetta ja määränpäättä, kotoutumista ja siihen liittyvää elämänhallintaa, tulisi kirkastaa ja terävöittää. Edellä mainituista akkulturaatiostrategioista kotouttamistoimilla pyritään integraatioon. Integraatiossa yksilö säilyttää oman al-

kuperäisen kulttuuritaustansa ollen samalla päivittäisessä vuorovaikutuksessa valtakulttuurin kanssa. Samalla kun yksilö ei tingi joistain kulttuurisista piirteistään, etsii hän osallisuutta jostain suuremmasta sosiaalisesta verkostosta. (Berry 2006: 35.) Kun maahanmuuttajayksilö kokee voivansa löytää osallisuutta suomalaisten joukosta, voidaan kotouttamistointen todeta onnistuneen erityisen hyvin.

7 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa subjektiivisuus on suuressa osassa. Tutkija on tutkimuksensa keskeisin tutkimusväline. Koska tutkija itse on luotettavuuden keskeisin mittari, on tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa arvioitava ennen kaikkea kokonaisuutta. Eli enemmän kuin yksittäisiä yksityiskohtia, arvioidaan työn johdonmukaisuutta ja eri työvaiheiden ja yksityiskohtien suhdetta toisiinsa. (Eskola — Suoranta 2008: 210; Tuomi — Sarajärvi 2009: 140.) Tässä luvussa käymme kuitenkin aluksi yksityiskohtien kimppuun ja arvioimme tutkimukseen liittyvien valintojemme luotettavuutta ja eettisyyttä. Luvun lopuksi arvioimme työtä kokonaisuutena ja pohdimme sitä kuinka hyvin olemme onnistuneet tekemään luotettavan ja eettisesti kestäväen kvalitatiivisen tutkimuksen.

Opinnäytetyön aihe ja työn otsikko muovautui prosessin aikana. Emme kuitenkaan unoh- taneet aiheita työstäessämme pitää kiinni siitä, että se kestäisi tarkastelun myös eetti- seltä kannalta. Tutkimuksen kohde ja tavoite saivat lopullisen muotonsa vasta lukuisten keskustelujen jälkeen. Keskusteluja kävimme niin keskenämme, kuin maahanmuuttaja- työn asiantuntijankin kanssa. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on huomattavaa, että opinnäytetyön tavoite tarkentui prosessin alkuvaiheessa suuresti. Lopullisessa spe- sifissä muodossaan se on luotettava ja mahdollistaa uuden tiedon syntymisen.

Laadullisessa tutkimuksessa tulisi muistaa ihmisoikeuksien toteutuminen. Erityisesti tu- lisi pitää huolta siitä, että tutkittavat tietäisivät riskeistä ja tutkimuksen menetelmistä, sekä ymmärtäisivät mitä tutkimus käsittelee. Heille tulisi myös taata mahdollisuus peruuttaa tutkimukseen osallistuminen. Lisäksi kaikkien tutkimukseen osallistuvien on jäätävä ni- mettömiksi. Tietoja täytyy käsitellä siten, että nimettömyys säilyy. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 131.) Aineiston keruussa käytimme puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haas- tattelut nauhoitimme haastateltavien luvalla. Kerroimme haastattelujen tulevan vain omaan käyttöömme. Ennen haastatteluja kerroimme potentiaalisille haastateltaville työtä ja toimintatapoja esitellessämme miten haastattelut tehtäisiin ja kuinka tulisimme tuloksia työssämme käyttämään. Lisäksi kertosimme ennen jokaisen yksittäisen haastattelun al- kua haastattelun nimettömyyttä ja korostimme sitä, että haastattelut eivät vaikuta millään tavalla haastateltavien tilanteeseen tai esimerkiksi palveluihin.

Luotettavuuden kannalta oli perusteltua valita teemahaastattelu menetelmäksi aineiston- keruumenetelmäksi, sillä se mahdollistaa oikeasti subjektiivisten kokemusten kertomi-

sen, kuitenkin niin, että aiheet pysyvät työlle merkittävinä. Vaikka haastattelut onnistuivatkin pääasiallisesti hyvin tai erittäin hyvin, opimme myös prosessin aikana paljon. Haastattelujen jälkeen pohdimme esimerkiksi sitä seikkaa, että olimme molemmat paikalla haastattelutilanteessa. Se oli sekä etu että haittaava tekijä haastattelun kannalta. Koimme asian niin, että toisaalta haastatteluissa vallitsi välitön ja ajoittain lähes tuttavallinen ilmapiiri ja dialogia syntyi kenties helpommin kun haastattelijoita oli kaksi. Kuitenkin yksin haastateltavan kanssa tehtynä haastattelussa olisi saattanut olla erilainen, kenties ammattimaisempi ja tavallaan vakavamielisempi henki.

Tutkimuksen tiedonantajat, eli haastateltavat valikoituivat sattumanvaraisesti. Emme entuudestaan tunteneet ketään haastateltavista. Kaikkien heidän tilanteensa ja kokemuksensa olivat meille entuudestaan tuntemattomia. Teimme haastattelut kaupungin tai Suomen Punaisen Ristin ylläpitämissä, vapaaehtoisissa kielikerhoissa, joihin ihmiset saapuivat muiden toimiansa ulkopuolelta opetellakseen suomen kieltä. Kaikissa kielikerhoissa oli hyvin eri taustoista tulleita maahanmuuttajia. Haastateltaviksi valikoituivat ne vapaaehtoiset, jotka olivat vastaanottaneet tutkimiamme palveluja muutaman vuoden sisällä. Emme olleet ennen haastatteluja päättäneet tarkkaa haastattelujen määrää. Eri-tyisesti meitä työssämme ohjasi haastattelujen aikana saavutettu kokemus. Päädyimme lopulta seitsemään haastatteluun. Kuten Jari Eskola ja Juha Suoranta teoksessaan *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* painottavat, ei laadullisessa tutkimuksessa yritetä saavuttaa tilastollisia yleistyksiä, vaan pyritään kuvaamaan jotain tapahtumaa tai ilmiötä. Sen avulla pyritään antamaan teoreettisesti mielekäs selitys tutkitulle asialle. (Eskola — Suoranta 2008: 61.) Katsoimme seitsemän haastattelua olevan sopiva määrä aineistoa tutkimusta varten. Aineistoa kertyi melko paljon, sillä jokainen haastattelu kesti kahdes- takymmenestä minuutista reiluun puoleen tuntiin.

Aineiston analyysissä käytimme aineistolähtöistä sisällönanalyysiä ja sen keinona teemoittelua. Sisällönanalyysin tarkoituksena on saada hajanainen tutkimusaineisto järjestettyä kompaktiin ja selkeään muotoon kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi — Sarajärvi 2009: 108). Sisällönanalyysin tuloksena avasimme haastattelujen tulokset jakaen ne teemoihin. Päätimme sitoa teorian tuloksiin vasta johtopäätöksissä. Kertomalla ensin tuloksista omassa luvussa ja sen jälkeen sitomalla niihin teorian seuraavassa luvussa tavoitimme työhön loogisuuden ja selkeyden, joka olisi ollut vaarassa, mikäli olisimme kirjoittaneet heti haastattelujen tulokset ja johtopäätökset saman luvun alle. Yksi laadullisen analyysin haaste on vaikutelmanvarai-

suus, joka voi näkyä liiallisena empiirisyytenä; hapuiluna aineiston armoilla. Liiallinen sitaattien käyttö tekee tutkimuksesta raskaan lukea ja liian laajan, niukka sitaattien käyttö taas jättää lukijan liiksi tutkijan tulkintojen varaan. (Eskola — Suoranta 2008: 180.) Käytimme aineiston tuloksia esiin tuodessa melko runsaasti sitaatteja. Käytimme niitä tukena esitellessämme valitsemiamme teemoja. Pysyimme teemojen sisällä, emmekä käyttäneet sellaista aineistoa, mikä olisi ollut tutkimuksen kannalta irrelevanttia.

Kokonaisuudessaan työ on tehty luotettavin ja eettisesti kestävin metodein. Kuten Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi varoittavat, on tutkija institutionaalisessa asemassa suhteessa tutkittavaan ja siksi vääryyden ja vahingon tuottaminen saa täysin eri merkityksen kuin arkisessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä (Tuomi — Sarajärvi 2009 : 125). Opinäytetyötä tehdessämme olemme käsitelleet haastatteluaineistoja luottamuksellisesti ja varoneet paljastamasta kenestäkään osallistuneesta liikaa tietoja. Haastatteluaineistojen sitaateista ei paljastu liikaa, mutta toisaalta niistä saa tarpeeksi hyvän käsityksen haastateltujen tilanteista ja kokemuksista. Lopputulos on uskottava ja luotettava. Tulokset ja johtopäätökset sekä työmenetelmät kestävät eettisen tarkastelun ja ovat hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisia.

Tutkimus oli pitkä prosessi, ja varsinkin todellinen oppimiskokemus. Kvalitatiiviseen tutkimukseen liittyvistä työmenetelmistä ja teoriasta opimme paljon vasta työtä tehdessä. Mikäli nyt alkaisimme tehdä uutta samantyylistä tutkimusta, panostaisimme suunnitelmallisuuteen. Tutkimuksen aikataulun olisi ollut hyvä olla tiiviimpi. Esimerkiksi omien aikataulujen sovittaminen opinäytetyön tekemiseen olisi pitänyt olla keskeisemmässä osassa. Jäimme myös pohtimaan itse haastattelutilanteita, ja sitä, miten niistä olisi ehkä saatu virallisempia. Yhden haastattelijan käyttäminen olisi saattanut olla virallisemmän tuntuista kuin kahden haastattelijan, mutta toisaalta kahden haastattelijan kanssa haastateltavat ehkä kokivat luontaisemmaksi avata kokemuksiaan rehellisesti. Liiallinen virallisuus olisi saattanut myös vaarantaa tutkimuksen luotettavuuden, sillä ulkopuolisen tutkijan osassamme meille oli kenties helpompaa puhua kotoutumisprosessista, kuin vaikkapa jonkin virallisen tahon edustajille. Opimme paljon haastattelutilanteista, ja tulevaisuudessa varsinkin haastattelututkimuksen tekeminen tulee olemaan huomattavasti helpompaa.

8 Pohdinta

Maahanmuutto on ilmiö, johon liittyy toisaalta paljon ennakkoluuloja ja toisaalta aitoja lieveilmiöitä. Suomessa maahanmuutto on myös politisoitunut aihe. Sitä erityisesti vastustamalla moni on pyrkinyt saavuttamaan poliittista suosiota. Toiset näkevät monikulttuurisuuden tavoiteltavana asiana, ja toiset uhkana yhtenäisyydelle. Kaiken poliittisen ja arvovärittyneen keskustelun takana tehdään maahanmuuttajien kotoutumisen hyväksi ja lieveilmiöiden torjumiseksi konkreettisia asioita. Suomessa tehdään maahanmuuttajien kotouttamiseksi institutionaalisella tasolla oikeita asioita, mutta keinoja ja työn painopistettä tulisi tarkistaa.

Vaikeasti ymmärrettävä ja monimutkainen palvelukenttä on yksi suuri haaste. Sen keskellä paitsi maahanmuuttaja, myös kantasuomalainenkin on usein hämmentynyt. Erilisten palvelujen vyyhti on niin laaja ja toisiinsa kytkeytyvä, että palveluja on vaikea erottaa toisistaan, ja niiden merkitys voi jäädä epäselväksi. Esimerkiksi opintotuen ja toimeentulotuen erilaisuus ei välttämättä käy selväksi edes opiskelijalle tai työttömälle, ja tietynlaiset myytit kummankin suuruudesta tuntuvat värittävän jokaista yhteiskunnallisiin tulonsiirtoihin liittyvää keskustelua. Myös maahanmuuttajiin kohdistuviin tukitoimiin liittyy monia perusteettomia väitteitä, ja aihe on suosittu keppihevonen, kun puhutaan maahanmuutosta negatiiviseen sävyyn. Tukitoimet ovat kuitenkin perusteltuja ja erittäin tarpeellisia. Tässä opinnäytetyössä huomasimme, että maahanmuuttajat olivat palveluihin monilta osin tyytyväisiä, vaikka niiden muodostamaa kokonaisuutta olikin vaikea hahmottaa.

Kaikilla haastatelluilla suomen kielen opiskelu tuli jossain vaiheessa esille tärkeimpänä suunnitelmana Suomeen kotoutumisen kannalta. Suuri osa suomen kielen opiskelusta tapahtuu vapaaehtoistyönä järjestetyissä keskustelukerhoissa, joissa ei ole virallisia rakenteita. Tämä voi olla sekä vahvuus että heikkous. Yhtäältä valtion luulisi panostavan enemmän tulevaisuuden veronmaksajiinsa. Työtä tekevien maahanmuuttajien tarve esimerkiksi maamme ikääntyvän työväestön kannalta on selvä, mutta valtio ei silti ponnistele tarpeeksi heidän kotoutumisensa helpottamiseksi. Toisaalta kolmannen sektorin kielikerhojen kohdalla ns. ”ei-virallinen” ilmapiiri voi helpottaa maahanmuuttajan kokemuksia kielen opiskelusta ja tehdä siitä vapaamman oloista. Kurssimuotoinen kielenopiskelu on tärkeää, muttei välttämättä sovi kaikille.

Kotoutumista edistävät tekijät kielen opiskelussa liittyvät sekä virallisiin että kolmannen sektorin vapaaehtoiisiin palveluihin. Virallista reittiä, eli työ- ja elinkeinotoimiston kautta

on mahdollista saada sellaista kielenopetusta, joka antaa valmiuksia toimia Suomessa viranomaisten kanssa, kun kolmannen sektorin ja kirjastojen ylläpitämässä kielikerhoissa voi saada enemmän irti arkipäiväisemmästä Suomesta, jonka avulla pärjää tuttavallisemmin tavallisten suomalaisten kanssa. Kumpaakin opetuksen ja oppimisen puolta tietysti tarvitaan, mutta missä suhteessa?

Kotoutumisen kannalta kotoutumissuunnitelma on keskiössä. Eräiden maahanmuuttajien kommentit siitä ihmetyttivät, sillä osalle heistä virkailijat eivät olleet puhuneet lainkaan englantia. Suomen kielen opiskelussa on tietysti tärkeää, että oppilas käyttää suomea mahdollisimman paljon, ja on arvokasta antaa palveluja sillä kielellä jolla tulevaisuudessa olisi näitä palveluja haettava. Kuitenkin alkuvaiheessa, kun palvelujärjestelmä on varmasti epäselvä ja kielitaitoa ei ole, olisi kyettävä kommunikoimaan englanniksi asiakkaiden kanssa. On yksinkertaisesti vanhanaikaista kuvitella, että maahanmuuttajien kanssa toimiva virkamies pärjäisi vain suomella ja ruotsilla.

Mikäli työnhakuun liittyvissä ongelmissa työ- ja elinkeinotoimistot eivät voi auttaa, ollaan hyvin mielenkiintoisessa tilanteessa niiden toimintojen kannalta. Tätä valitti eräs haastateltava, kun hän oli yrittänyt saada Helsingin kaupungilta päiväkerhopaikkoja, mutta työ- ja elinkeinotoimistossa jouduttiin vain kohauttamaan olkia ja sanomaan, etteivät he ole niiden töiden jaosta vastuussa. Tällaista ei saa sattua, mikäli halutaan kirkastaa maahanmuuttajien kuvaa siitä, miten Suomessa töitä haetaan.

Töiden suhteen tärkeää on myös löytää reittejä todentaa vanhoja ammattitutkintoja ja ammatteja, jotta niistä olisi jotain hyötyä ammatin saamisessa Suomessa. Haastattelemamme keskieurooppalainen ihminen koki hyvin vaikeaksi todistaa opintojaan keskieurooppalaisen yliopiston suoritteista, vaikka välimatkaa Suomeen ei kovin paljoa ollutkaan. Samalla tavalla myös vanhat ammatit oli jätetty välillä täysin huomiotta, riippumatta siitä, mistä oltiin kotoisin. Eräälle maisemainsinöörin tutkinnon suorittaneelle oli tarjottu puutarhatöitä, joka saattaa olla teknisesti samaa alaa, mutta kuitenkin aika kaukana siitä, mitä haastateltava oli opiskellut.

Nykyisten uutisten valossa on kuitenkin selkeää se, että kotouttamiseen olisi panostettava, jotta maahanmuuttajat saadaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa, eikä vain osaksi omaa kulttuuriaan toisessa maassa. Esimerkiksi Ruotsin tilanne, jossa maahanmuuttajia on otettu runsain joukoin vastaan, on jouduttanut voimakkaasti eriytyneiden asuinaluei-

den muodostumista esimerkiksi Göteborgiin (Hara 2015). Ruotsin tilannetta voidaan josain määrin pitää epäonnistuneena. Parin vuoden takaiset mellakat Tukholmassa kieli-
vät myös vakavista maahanmuuttoon liittyvistä ongelmista.

Myös Suomessa on törmätty kotoutumisen epäonnistumisen ongelmiin. Viiden maahan-
muuttajataustaisen nuoren tekemä raiskaus on hyvä esimerkki siitä, miten irtaantuneita
maahanmuuttajanuoret voivat kokea olevansa kantaväestöstä (Cortés 2015). Myös syk-
syllä uutisissa näkyneet väkivaltaa ihannoivat poikaporukat ja kulttuuri, jossa esimerkiksi
Helsingissä suurin osa maahanmuuttajista sijoittuu itäisiin kaupunginosiin osoittavat
osaltaan tiettyjen maahanmuuttajaryhmien vieraantumista kantaväestöstä. Erityisesti on
vältettävä segregaatiota eli eri kansanryhmien sijoittumista omiin asuinalueisiinsa. Tä-
hän on Suomessa kiinnitetty jo ennenkin huomiota, mutta tärkeää se on myös tulevai-
suudessa.

Paras keino lieveilmiöiden torjumiseen on maahanmuuttajien kokonaisvaltainen kotout-
taminen, jonka tärkeimpänä tavoitteena tulisi olla maahanmuuttajan työllistyminen ja kie-
len oppiminen. Itsensä merkitykselliseksi kokeminen ja arkipäiväiset rutiinit torjuvat so-
siaalisia ongelmia kaikissa ihmisryhmissä, niin myös maahanmuuttajien keskuudessa.

Kotoutumisesta olemme tietysti vastuussa myös kaikki itse. On suomalaisen ihmisen
vastuulla ottaa toisesta kulttuurista, vaikeista oloista maahamme saapunut ihminen vas-
taan ihmisenä, eikä vain kulttuurinsa tai maansa edustajana. Työllistymisen tulisi olla
mahdollista myös maahanmuuttajalle, ilman että se maksaa joko tuhansia euroja yliopis-
totodistuksia kääntäessä, tai muuttuu mahdottomaksi vain nimen perusteella.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista nähdä tutkimuksia, jotka käsittelevät maahan-
muuttajien kotoutumisen alueellisia eroja Suomessa. Voisi olla hedelmällistä tutkia on-
nistuuko kotoutuminen jossain paremmin kuin muualla. Tätä kautta voitaisiin löytää toi-
mivia malleja kotouttamiseen. Erityisesti ero pääkaupunkiseudun ja muun maan välillä
olisi mielenkiintoinen aihe. Myös tarkempi kvalitatiivinen tutkimus onnistuneista ja epä-
onnistuneista kotoutumisprosesseista voisi tuottaa uutta tietoa eri kotouttamistoimien
tärkeydestä. Tutkimalla tarkasti onnistuneita ja epäonnistuneita prosesseja voitaisiin
kenties löytää toimivia työtapoja ja malleja kotouttamiseen. Mitä onnistuneissa proses-
seissa on tehty oikein ja mikä epäonnistuneissa prosesseissa väärin? Aihetta lisää tut-
kimalla kotouttamista voitaisiin tehostaa ja lisäksi tukittu tieto voisi vähentää aiheesta
vallitsevia ennakkoluuloja ja harhakuvitelmiä.

Yksi mahdollinen tutkimuksen aihe voisi olla lisääntyneen konservatiivisen poliittisen liikehdinnän vaikutus maahanmuuttajaryhmien poliittiseen aktiivisuuteen. Olisi mielenkiintoista tietää onko näillä kahdella asialla keskinäinen vaikutussuhde ja miten se näkyy politiikassa ja asenteissa. Mahdollisuudet ovat monenlaiset. Toisaalta lisääntynyt poliittinen liikehdintä suomalaisten konservatiivien keskuudessa voisi optimaalisessa tilanteessa lisätä keskustelua maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille. Toisaalta mahdollisuus myös on, että poliittiset ääriyhmät vahvistuvat väestön kummillakin laidoilla, eikä tätä kehitystä voida pitää toivottavana. Tutkimukseen olisi siis vielä aihetta.

Lähteet

Alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö. Verkkodokumentti. <http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/kotoutumis-palvelut/alkukartoitus/index.html> Luettu 14.10.2014

Ammatinvalinta ja koulutus 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö. Verkkodokumentti. <http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/ammatinvalinta_koulutus/index.html> Luettu 14.10.2014

Antonovsky, Aaron 1979. Health, stress and coping. New perspectives on mental and physical well-being. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Berry, John W 2006. Contexts of acculturation. Teoksessa: Sam, David L. -- Berry, John W (toim.): The Cambridge handbook of acculturation psychology. Cambridge: Cambridge University Press. 27-42

Carver, Charles S. — Scheier, Michael F. — Weintraub, Jagdish Kumari 2006. Assessing Coping Strategies: A Theoretically Based Approach. Teoksessa: Weinman, John — Johnston, Marie — Molloy, Gerry (toim.): Health Psychology Volume III. Methods and Measurement. Lontoo: SAGE Publications Ltd. 125-157

Cortés, Sanna 2015. Nuori nainen raiskattiin Tapanilassa - poliisi kaipaa yleisövihjeitä. Yle Uutiset. Verkkodokumentti. <http://yle.fi/uutiset/nuori_nainen_raiskattiin_tapanilassa__poliisi_kaipaa_yleisovihjeita/7857604 > Luettu 1.4.2015.

Eskola, Jari — Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Hara, Jyrki 2015. Jengit terrorisoivat Ruotsin maahanmuuttajalähiöitä - väkivalta kielii Ruotsin jakautumisesta. Yle Uutiset. Verkkodokumentti. <http://yle.fi/uutiset/jengit_terrorisoivat_ruotsin_maahanmuuttajalahioita_-_vakivalta_kielii_ruotsin_jakautumisesta/7904948> Luettu 2.4.2015

Henriksson, Kirsi 2000. Suomi ja rajaton rajojen Eurooppa. Muuttoliikkeet Eurooppaan ja Euroopassa kylmän sodan jälkeen. Ulkoasiainministeriö. Verkkodokumentti.

<<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=53547&contentlan=1>> Luettu 25.11.2014

Hirsijärvi, Sirkka — Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Oy Yliopistokustannus.

Kallunki, Elisa 2014. Asiat on pakko hoitaa netissä - moni maahanmuuttaja vaikeuksissa. Yle Uutiset. Verkkodokumentti. <http://yle.fi/uutiset/asiat_on_pakko_hoitaa_netissa_-_moni_maahanmuuttaja_vaikeuksissa/7161861> Luettu 7.5.2014

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.

Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä 2014. Maahanmuuttovirasto. Verkkodokumentti. <http://www.migri.fi/medialle/sanasto#M_fi> Luettu 25.11.2014

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999. Annettu Helsingissä 9.4.1999

Löydä työntekijä 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö. Verkkodokumentti. <http://www.tepalvelut.fi/te/fi/tyonantajalle/loyda_tyontekija/index.html> Luettu 14.10.2014

Maahanmuuttajakeskittymiä on muuallakin kuin pääkaupunkiseudulla 2013. Tilastokeskus. Verkkodokumentti. <http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_008.html> Luettu 26.11.2014

Maahanmuuttajat 2014. Väestöliitto. Verkkodokumentti. <http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/> Luettu 25.11.2014

Muuttoliike 2013. Tilastokeskus. Verkkodokumentti. <http://www.stat.fi/til/muutl/2013/muutl_2013_2014-04-29_kuv_001_fi.html> Luettu 25.11.2014

Peltola, Ulla — Metso, Laura 2008. Maahanmuuttajien kuntoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Perhoniemi, Riku — Jasinskaja-Lahti, Inga 2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997-2004. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Riihinen, Olavi 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa: Raitasalo, Raimo (toim.): Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kelan omatarvepaino. 16-34

Saukkonen, Pasi 2013. Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, Tuomas — Saukkonen, Pasi — Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus Oy. 81-97.

Schubert, Carla 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne — Fågel, Stina — Säävälä, Minna (toim.): Olemme muuttaneet - ja kotoudumme. Helsinki: Väestöliitto. 63-77

Tuomi, Jouni — Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

VATT-työryhmä 2014. VATT Analyysi. Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen. Helsinki: Edita P

Teemahaastattelun runko

1. Tutkimuksen esittely

- Mitä tehdään ja mitä varten? Alleviivataan tutkimuksen vapaaehtoisuutta, luottamuksellisuutta ja anonyymiyttä.

2. Taustatietoa maahanmuuttajasta

- Mistä olet kotoisin?
- Onko perheesi Suomessa?
- Mistä syistä tulit Suomeen?
- Mikä on ammattisi?

3. Kysymyksiä palveluista

- Milloin sait työ- ja elinkeinotoimiston palveluja?
- Mitä palveluja sait?
- Millaisia kokemuksia sinulla on näistä palveluista?
- Miltä palvelutilanne tuntui? Keitä oli läsnä? Olisitko tarvinnut tulkin palveluja, käytitkö niitä?
- Onko palveluista ollut apua? Miten / millä tavalla?

4. Kysymyksiä Suomesta

- Millaisena koet suomalaisen yhteiskunnan?
- Miltä suomalainen kulttuuri vaikuttaa?
- Koetko sopeutuneesi?
- Mitä Suomi on sinulle?
- Mitä palveluja käytät tällä hetkellä?
- Mitä odotat tulevaisuudelta?